

de commons hoe beheren wat van iedereen is ?

etopia_ oikos

GREEN EUROPEAN FOUNDATION

DE COMMONS : HOE BEHEREN WAT VAN IEDEREEN IS ?

VERSLAG VAN HET CONGRES VAN 9 MAART 2012 IN BRUSSEL

AUTEURS :

David BOLLIER, Isabelle CASSIERS, Tom DEDEURWAERDERE, Tine DE MOOR, Mohssin EL GHABRI, Ghislain ERREMBULT, Louise KNOPS, Benoît LECHAT, Aurélie MARECHAL, Valérie PEUGEOT, Maarten ROELS, Pablo SERVIGNE, Arnaud ZACHARIE.

COÖRDINATOR :

Ghislain ERREMBULT

VERTALING NAAR HET NEDERLANDS :

Evelyn Wymeersch

ORGANISATOREN :

ETOPIA, OIKOS, GREEN EUROPEAN FOUNDATION

TABLE DES MATIÈRES

INLEIDING -----	5
HET CONCEPT COMMONS UITGELEGD -----	7
DE COMMONS, DNA VAN EEN VERNIEUWING VAN DE POLITIEKE CULTUUR -----	11
VRIJE WETENSCHAP : COMMONS OP HET VLAK VAN KENNIS -----	17
DE NATUUR VOOR EN DOOR IEDEREEN: COMMONS EN DE ECOLOGISCHE INFRASTRUCTUUR -----	24
EEN ANDER SYSTEEM OPBOUWEN: COLLECTIEF GEPRODUCEERDE GEMEENSCHAPSGOEDEREN-----	29
FINANCIËN EN ECONOMIE OPNIEUW IN EIGEN HANDEN NEMEN: COMMONS OP HET VLAK VAN ECONOMIE -----	37
DELEN ZONDER TE BEZITTEN: GENETISCH ERFGOED ALS GEMEENGOED -----	44
CONCLUSIE :	
KUNNEN DE COMMONS WELVAART EEN NIEUWE INVULLING GEVEN?-----	51
ANNEXE : PROGRAMMA VAN HET CONGRES -----	54

INLEIDING

We beseffen het maar al te goed, onze mondiale samenleving is verwickeld in een meervoudige crisis: op vlak van milieu, sociaal en economisch, maar ook op vlak van democratie en cultuur. We zijn nog nooit zo rijk geweest en toch neemt de ongelijkheid iedere dag toe. We hebben een grote wetenschappelijke en technische ontwikkeling doorgemaakt, maar die is ten koste gegaan van het milieu, dat zienderogen en sneller dan ooit achteruitgaat. De economische crisis, voornamelijk veroorzaakt door het onverantwoorde gedrag van sommige private financiële actoren, heeft ervoor gezorgd dat de westerse landen met een schuldenberg zitten en geen ander licht meer aan het eind van de tunnel zien dan binnen het gebruikelijke credo van groei en besparingen te blijven. In deze context keren landen zich in zichzelf, brokkelen sociale banden en democratie af, wat ons gemeenschappelijke welzijn ernstig schaadt.

De commons bieden ons een uitweg voor al deze obstakels. Het concept werd jaren geleden al ontwikkeld en werd vooral bekend door het werk van Elinor Ostrom, winnares van de Nobelprijs voor de Economie. Ostrom heeft aan het licht gebracht hoe gemeenschappen over de hele wereld zich organiseren om natuurlijke hulpbronnen (rivieren, bossen, enz.) gezamenlijk te beheren. Om te verhinderen dat die uitgeput raken leggen gemeenschappen normen en regels vast en met behulp van experimenten beschermen ze niet alleen hun hulpbronnen op duurzame wijze, maar versterken ze tegelijk de sociale banden die ze bezielen.

De commons stellen ons ook in staat om behalve over natuurlijke hulpbronnen ook opnieuw te gaan nadenken over de productie en het beheer van verschillende goederen en andere zaken (cultuur, transport, wonen, enz.) en het opnieuw collectief toe-eigenen ervan door de burger, wat verder gaat dan de traditionele tweedeling tussen staat en markt. De commons bevinden zich op het kruispunt van het sociale, het

economische en de zorg voor het milieu en vormen zo een hulpmiddel om samen gedeelde welvaart een nieuwe invulling te geven.

Oikos, GEF en Etopia sloegen de handen in elkaar om het concept van de commons bekend te maken en te debatteren over de verschillende facetten ervan. Dit konden ze vooral doen dankzij de bijdragen van zowel buitenlandse als Belgische experts. Na een algemene inleiding over de commons besprak elke spreker een specifiek toepassingsgebied: kennis, natuurlijke hulpbronnen, collectieve infrastructuur, economie en genetisch erfgoed.

Dit congres was bedoeld om de eerste grote lijnen uit te stippelen. Wat zijn de commons, wat is “gemeengoed”? Wat is de plaats van de burger, van de politiek en van privéondernemingen? Hoe kunnen we de commons verbinden met het dominante economische model? Welke organisatiemethode moeten we toepassen? Wat zijn de politieke uitdagingen? Veel vragen die de hoofdlijnen vormen om de discussie rond dit thema aan te gaan. Een thema dat hoop geeft voor onze toekomst en die van de planeet.

Christophe DERENNE, Etopia

Dirk HOLEMANS, Oïkos

Leonore GEWESSLER, GEF

HET CONCEPT COMMONS UITGELEGD

TINE DE MOOR, UNIVERSITEIT UTRECHT, NEDERLAND

WAT ZIJN DE COMMONS ?

De term commons of “gemeengoed” omvat een veelheid aan goederen of hulpbronnen die gaan van de meest tastbare, bijvoorbeeld water, tot de meest virtuele, zoals open source software, met daartussenin bijvoorbeeld een stedelijk netwerk om fietsen te delen. Ze worden gekenmerkt door een diversiteit aan productiewijzen en beheersvormen waar nu eens een gemeenschap, dan weer de overheid of zelfs een gemengd bestuur voor instaat. Essentieel is dat de commons collectieve actie teweegbrengen die uitgaat van een gemeenschap of een netwerk van burgers. De gebruikers van commons beslissen tegelijk mee over de productie- en beheerswijze ervan. Het doel dat aan de basis ligt van de commons is ecologische, sociale en economische duurzaamheid.

ER WAS EENS ...

**LANG GELEDEN, GEMEENGOED, EEN GANGBARE PRAKTIJK OM
GEMEENSCHAPPELIJKE GRONDEN TE BEHEREN EN TE GEBRUIKEN**

De bakermat van de commons ligt in het 12e-13e eeuwse Europa. Het was toen een kwestie van het grondgebruik te beheren, voor landbouw, weiland of bos, vooral omdat de demografische druk aanleiding gaf om sterker in te zetten op landbouw en veeteelt. Het concept gemeengoed maakte bovendien bemiddeling mogelijk bij geschillen tussen landheer en boer. Gedeelde rechten op eenzelfde lap grond werden aangewend.

De commons zijn een historische instelling die collectieve actie mogelijk maakt, waarbij de protagonisten zelf het goed en de institutionele structuur bepalen die het voortbestaan en ook de toegangs- en

gebruiksregels verzekert, gebaseerd op het principe van wederzijds vertrouwen en sancties in geval van overtreding van de gezamenlijk overeengekomen regels.

DE VEENDERIJ, GEMEENGOED

Veenderijen voorzagen vroeger de dorpsbewoners van brandstof om hun huis te verwarmen. Turf was schaars en omdat het zich extreem traag opnieuw vormde, werden er strikte regels uitgevaardigd om een bepaald voorraadniveau te behouden en om te zorgen dat iedere bewoner ervan voorzien kon worden. Eén van die regels was “Niemand heeft het recht om turf te verkopen, noch te schenken aan iemand die buiten het dorp woont.” (Arendonk, Vlaanderen, 15e eeuw).

EEN CONCEPT DAT LANG VERGETEN WERD EN SINDS KORT WEER OPDUIKT

Verskillende evoluties hebben ervoor gezorgd dat het gemeenschappelijke verschijnsel, dat de betrokkenheid van burgers en lokale verankering sterk stimuleerde, terrein verloor. Eerst en vooral waren er de verlichte ideeën die de geëmancipeerde mens tot maatstaf van de samenleving maakten. Daarnaast werden de natiestaten gesticht, waardoor de maatschappij gecentraliseerd werd. Het was voortaan de rol van de staat om het economisch kader en de wettelijk aanvaarde instellingen te bepalen. Verder ging het markteconomische model tot uitputting leiden. Door deze drie evoluties werden halfweg de 19e eeuw de gemeenschappelijke of gezamenlijk beheerde gronden in heel West-Europa ontbonden.

In 1968 liet de Amerikaanse bioloog Hardin de wereld kennismaken met een krachtige metafoor, in een artikel dat hij publiceerde in het magazine Science. Het was getiteld *The Tragedy of the Commons* (zie kader). Voor hem was uitputting het onvermijdelijke lot van een weiland dat overgeleverd werd aan de gemeenschap. Dit kon vermeden worden door de erkenning van privébezit of door beroep te doen op publiek beheer.

DE TRAGEDIE VAN DE COMMONS

Het beeld dat Hardin vooropstelt is dat van een weiland waarop boeren hun kuddes drijven. Elke boer heeft er belang bij om zijn vee meer te laten grazen dan dat van de boer naast hem. Als elke boer op die manier zou handelen om zijn winst te verhogen, zou het weiland beetje bij beetje beschadigd worden - in het begin nauwelijks waarneembaar, maar uiteindelijk onomkeerbaar. Dat is uitputting. Dat is volgens Hardin het onvermijdelijke lot van een weiland dat overgeleverd wordt aan de gemeenschap.

Jaren later werd Hardin ertoe gebracht terug te komen op zijn artikel en preciseerde hij dat het ging over een analyse van de “tragedie van *niet-beheerd* gemeengoed”. De metafoor van Hardin bleek onjuist op drie vlakken: (1) hij verwarde *gemeengoed* en *niemandsland* - of *open access*; (2) hij vertrok vanuit het principe dat de boeren *niet met elkaar spraken*, terwijl onder mensen die gemeenschappelijke hulpbronnen ontgonnen net veel interactie plaatsvond. Ze stelden toegangs- en gebruiksregels op om het gemeenschappelijke goed te beschermen; (3) hij vertrok vanuit het principe dat mensen produceerden *met als doel winst te maken*, terwijl de logica van gemeengoed vóór alles het vervullen van de bestaansbehoeften van de gebruikers als doel heeft.

Elinor Ostrom bood een erg inspirerende visie op de commons in haar werk *Governing the commons. The Evolution of Institutions for Collective Action*¹, dat in 1990 verscheen. Haar jarenlange onderzoek werd beloond met de Nobelprijs voor de Economie in 2009. Elinor Ostrom heeft talloze voorbeelden van commons onder de loep genomen. Ze heeft de voorbeelden die ondanks intensief gebruik in goede staat verkeerden, besproken en verder geanalyseerd. Voor die gevallen bepaalde ze zeven gemeenschappelijk kenmerken die konden dienen als principes om commons in goede staat te houden: (1) duidelijk gedefinieerde grenzen die ook erkend worden; (2) regels inzake toegang en toe-eigening die afgestemd zijn op de sociale omstandigheden en de lokale omgevingsfactoren; (3) collectieve regels die de gebruikers toelaten om deel te nemen aan het

1 Cambridge University Press

nemen van beslissingen; (4) controle en opvolging van het gebruik en de staat van het gemeengoed, uitgevoerd door gebruikers die door de gemeenschap worden aangesteld; (5) een schaal van graduele sancties tegen personen die de gemeenschapsregels overtreden; (6) eenvoudige en makkelijk toegankelijke werkwijzen voor conflictbemiddeling; (7) het beslissingsrecht van de gemeenschap wordt erkend en aangemoedigd door de hogere overheden.

WAT KUNNEN WE LEREN VAN HET ONDERZOEK NAAR DE COMMONS?

Zelfbeheer kan op efficiënte wijze functioneren. Het heeft als doel het beheer van gemeenschappelijk goed over te laten aan zij die er direct mee in aanraking komen. Op vlak van landbouw kunnen uiteindelijk vooral zij die de aarde bewerken haar het beste kennen. Maar er zijn enkele voorwaarden vereist voor een goed beheer van gemeengoed, vooral de erkenning en de steun van hogere overheidsniveaus die gerustgesteld kunnen worden dat een dergelijke beheerswijze het hoofd kan bieden aan de druk van de markt of er interessante interacties mee kan aangaan.

MEER WETEN :

www.collective-action.info

Zie ook: "Gemeengoed - Delen brengt welvaart" Publicatie van de Heinrich Böll Stiftung, uitvoerige maar toegankelijke inleiding: oikos.be/component/content/article/221.html.

DE COMMONS, DNA VAN EEN VERNIEUWING VAN DE POLITIEKE CULTUUR

DAVID BOLLIER, BLOGGER EN ACTIVIST, VERENIGDE STATEN

Het wordt meer en meer duidelijk dat we een kantelpunt bereiken tussen een oude wereld die niet meer functioneert en een nieuwe die moeizaam aanbreekt. Dat wil niet zeggen dat we nieuwe wegen gevonden hebben naar een nieuwe orde. Graag wil ik u laten zien waarom de commons zo veelbelovend zijn om ons te helpen ons een wereld in te beelden en te creëren die menselijker en rechtvaardiger is en beter functioneert. Eigenlijk zijn de commons het DNA of de grondslag die dient om onze economie, politiek en cultuur een nieuwe invulling te geven.

De essentie van de commons is niet onze bekrompen identiteit en onze rancunes - zonder echter onze diepe verschillen te ontkennen - te voeden. Het gaat eerder om samenwerken, met als doel onze samenleving te herstellen. Een dringende taak, aangezien de tegenstrijdigheden van het neoliberale kapitalisme verwoestend zijn.

We zijn omsloten door een archaïsche indeling van centrale hiërarchieën en door rovende markten, in het bijzonder de financiële sector. De uitbreidende wereldwijde onderneming, die samenspannt met de staat, is het archetypen van het actuele bestuur. De talrijke gebreken van dit bestuursstelsel worden jammer genoeg duidelijk op praktisch, politiek, intellectueel en spiritueel vlak. Nochtans weerstaat het bolwerk van het neoliberale kapitalisme de opkomst van politieke verandering.

De subtiliteit die kracht geeft aan de commons is dubbel, wetende dat hun karakter zowel veelzijdig als zeer specifiek is om een nieuwe orde te creëren. Ze bieden de mogelijkheid aan de grootste collectieve zorgen te beantwoorden en principes uit te denken, voor democratische participatie, transparantie en sociale gerechtigheid. Ze zijn zowel gericht op de Indische dorpeling die zaden deelt om de ggo's van Monsanto te vermijden, als op de Nederlandse informaticapiraat die een nieuwe vorm van digitaal geld creëert, alsook op gemeenschappen die zich inzetten om de bossen en de viswateren te beschermen tegen internationale investeerders.

Aangezien de commons een artistiek huwelijk zijn tussen algemeen en specifiek, is de metafoor van DNA niet ongepast. Wetenschappers zullen bevestigen dat het DNA precies aan de basis ligt omdat de code van het leven zich zo kan aanpassen aan lokale omstandigheden. Het DNA ligt niet vast, noch is het "normatief" op zich. Het is kneedbaar. Het houdt rekening met geografie, weersomstandigheden, cultuur en de gebruiken van een bepaalde gemeenschap.

Daarom bestaat er geen uitvoerige inventaris van de commons. De commons zijn even veelzijdig als het leven zelf. Ze ontstaan vanaf het moment dat een gemeenschap het verlangen deelt een hulpbron collectief te beheren, met de nadruk op sociale toegankelijkheid, rechtvaardigheid en het voortbestaan ervan. In dat opzicht functioneren de commons als een soort nieuw model voor een nieuwe politieke en economische cultuur. Het is de onvolkomenheid van de commons die ons in staat stelt om ze ons eigen te maken en ze aan te passen aan de specifieke omstandigheden en de beschikbare hulpbronnen. We kunnen samen produceren en samen besturen in functie van onze eigen noden en interesses. In die zin zijn de commons geen onbuigzaam programma, maar eerder een flexibele steiger om een nieuwe toekomst voor onszelf op te bouwen.

De vernieuwde interesse in de commons staat niet los van de agressiviteit en de alomtegenwoordigheid van de marktcultuur, die het menselijke leven domineert. De menselijke genen en de fysieke materie op nanoschaal

kunnen aan eigendom onderworpen zijn. Woorden kunnen eigendom zijn door middel van een gedeponeerd handelsmerk. Muzieknoten kunnen eigendom zijn door de wet op auteursrechten.

Wat het kapitalisme doorgaans *vooruitgang* noemt, wordt meer en meer ervaren als *enclosure*. Enclosure is synoniem voor de onteigening van een grote meerderheid ten bate van een kleine minderheid, voor privatisering of voor vernieling van een gedeelde rijkdom. Momenteel vindt in Afrika, Azië en Latijns-Amerika bijvoorbeeld een massale inbeslagneming plaats van miljoenen percelen landbouwgrond en weiland, en ook van waterwegen, waardoor gemeenschappen gedwongen worden zich te verplaatsen. Deze laatste hebben generaties lang de aarde beheerd. In de ogen van de markt is dit een enorme vooruitgang, omdat de landschappen waarin deze mensen in harmonie met de natuur leven worden beschouwd al “niet ontwikkeld”. Ze worden immers niet gevaloriseerd voor handel en winst.

De commons geven ons een politieke woordenschat om pogingen tot recuperatie van hulpbronnen die op zo’n manier ontnomen werden aan hun oorspronkelijke gemeenschap te benoemen en te beargumenteren. Ze helpen ons te ontsnappen aan de dwaasheden van de marktlogica en om een nieuw perspectief te ontwikkelen. Ze nodigen ons uit om onze vertrouwde woordenschat te overdenken en ons te heroriënteren in nieuwe richtingen. In plaats van op eigendommen leggen de commons de focus op “*stewardship*”, de bescherming van de sociale en ecologische belangen op lange termijn.

Wat mij betreft is de grootste waarde van de commons hun capaciteit om ons te helpen een andere waardenschaal te hanteren. Terwijl de commons volgens de markt onvermijdelijk verbonden zijn aan uitbuiting en verwoesting - een tragedie, zoals Garrett Hardin beweerde in 1968 - beschouw ik ze als ultieme *generatoren*. Ze creëren allerlei waarden – materiële bronnen, sociale verbinding, een gevoel van identiteit en verbondenheid. Maar in de ogen van de markt zijn deze dingen natuurlijk onzichtbaar.

Het is belangrijk op te merken dat de commons niet alleen maar een hulpbron zijn. Het is een hulpbron én een gemeenschap én de sociale protocollen én de waarden om gedeelde hulpbronnen te beheren. De commons zijn een sociaal-economisch paradigma. Het is een sociaal systeem om samen te produceren en samen te beheren. Dit huwelijk van productie en beheer door de gemeenschap is belangrijk omdat het een antwoord geeft op een heel aantal van de meest hinderlijke problemen van het kapitalisme.

De commons kunnen ons helpen om :

- *de externaliteiten van de markt te controleren.* De markten kunnen het niet nalaten om de kosten van de zo wezenlijke winstmaximalisatie uit te besteden. Markten houden ervan hun werkelijke kosten te verbergen, om ze te verplaatsen naar andere spelers en vervolgens hun boekhouding te vervalsen zodat de kosten genegeerd kunnen worden. Spreken over commons is de externaliteiten benoemen om ze in te perken en te beheersen.
- *monetisatie te beperken.* Het marktkapitalisme draagt de onaangename noodzakelijkheid in zich om elke vorm van waarde om te zetten in geld, in één uniek metrum, gekend als “de prijs”. Eenmaal dat elke waarde onderworpen kan worden aan een prijs, is er geen nood meer aan ethiek. De commons bevestigen dat sommige dingen onvervreemdbaar moeten blijven en dat waarde een veel rijker begrip is dan enkel de prijs.
- *te streven naar een economie in evenwicht (in tegenstelling tot groei).* De markt onttrekt de commons alle mogelijke winst door hulpbronnen de machine van de markt in te drijven. Vervolgens laat men alles wat niet gemonetiseerd en winstgevend gemaakt kan worden naar het domein van de commons afvloeien als was het afval. De commons doorbreken deze vicieuze cirkel en bouwen stabielere en niet-destructieve voorzieningsmodellen op. Het gaat erom een logica van voldoening te ontwikkelen.
- *te werken aan gemeengoed, niet enkel het individuele goed.* Het moderne kapitalisme richt zich op individuen, op de individuele eigendomsrechten en op kortetermijnwinsten. Daarom bevatten de

wetten in het Westen zware nadelen tegenover collectief beheer en engagement op lange termijn. Maar de commons maken de ontwikkeling mogelijk van juridische instrumenten en sociale normen in het voordeel van collectieve belangen (bijvoorbeeld de General Public License voor open source software, Creative Commons voor digitale content en de Land Trusts voor de toegang tot land en huisvesting).

- *mensen weer in contact te brengen met de natuur en met elkaar.* Wij beelden ons in dat de mens een a-historisch superschepsel is, dat losstaat van de natuur, die ze beheert met een onpartijdige cartesiaanse objectiviteit. De dualiteit tussen geest en lichaam doet ons ook geloven dat objectiviteit en subjectiviteit van elkaar verschillen. Als we willen leren om respectvol te werken met de natuur, in plaats van ze louter als iets “anders” uit te buiten, moeten we erkennen dat de mens een onderdeel is van de natuur en haar processen. De commons helpen ons daarbij.
- *ons een nieuw begrip te vormen van ontwikkeling.* Generaties lang is “ontwikkeling” een uitdaging geweest, om de westerse markten en het materialisme naar de arme landen te halen en om van elke mens een homo economicus te maken, de rationele consument die zijn belang maximaliseert. Maar de commons bieden een kader dat ontwikkeling een nieuwe invulling kan geven. Daarvoor is het nodig dat wij productie en beheer terug opnemen met een grotere verantwoordelijkheid.

Als “een andere wereld mogelijk” is, helpen de commons ons met die slogan een gedetailleerd plan te geven met een filosofische samenhang. Ze geven ons verschillende modellen met alternatieven die werken (P2P stadsplanning, uitwisseling van zaden, open source software, vrij toegankelijke educatieve bronnen, de slow food beweging, Transition Towns, commons m.b.t. visserij, bossen en landbouwgrond, enz.).

Blog van David Bollier: www.bollier.org/

DE COMMONS, EEN TOEKOMSTMODEL
(PUBLIEKSLEZING DOOR DAVID BOLLIER)

De materiële enclosure van een toenemend aantal domeinen waarop het private eigendomsstelsel wordt toegepast geeft eerder de tragedie van de markt weer dan die van de commons. Het koppel markt-staat is duidelijk niet in staat om limieten te stellen of bepaalde elementen uit de natuur, cultuur of gemeenschap als onvervreemdbaar te beschouwen. De commons daarentegen geven ons de woordenschat om een verhaal te schrijven dat onze verbeelding weer prikkelt, om ons te helpen de rijkdom te herkennen die in sociale context gecreëerd kan worden. En verbazend genoeg zijn de commons “productief” op zichzelf, door een rijkdom die niet in klinkende munt uit te drukken is, maar eerder kwalitatief is in ecologische en sociale termen.

Ik ben er diep van overtuigd dat het paradigma van de commons ons kan helpen om politiek, beheer, economie en cultuur een nieuwe invulling te geven. De commons hebben verschillende sterktes: (1) het is geen ideologie. Ze bieden een visie van de wereld en een fijngevoeligheid die universeel is in haar aard en analyse; (2) de commons hebben een eerbiedwaardige juridische geschiedenis die teruggaat tot het Romeinse rijk en overgegaan is in de Magna Carta¹², die instructief is voor onze tijd; (3) ze vormen een intellectueel kader en een kritisch onderbouwd corpus m.b.t. de marktcultuur. Ze maken het mogelijk om de menselijke samenwerking en gemeenschap te herontdekken; (4) ze bevatten een rijke waaier aan modellen die werken en die in veel gevallen de markt en de staat overstijgen.

Gelukkig erkent een groot aantal “commoners” van over de hele wereld deze kenmerken die eigen zijn aan de commons om nieuwe vormen van beheer te ontwikkelen, om te werken aan sociale stabiliteit en ecologische vernieuwing. Deze tendens zal de komende jaren wellicht nog groeien.

2 nl.wikipedia.org/wiki/Magna_Carta

VRIJE WETENSCHAP : COMMONS OP HET VLAK VAN KENNIS

VALÉRIE PEUGEOT, VOORZITTER VAN VECAM,
(REFLECTIE EN ACTIE VOOR EEN BURGERLIJK INTERNET), FRANKRIJK

COMMONS OP HET VLAK VAN KENNIS, PERSPECTIEF IN OPBOUW

Kunnen we het water laten stoppen met stromen? Dat is de vraag die oprijst wanneer we de opeenvolgende versperrende constructies zien waar de voorvechters van het intellectueel eigendom zo vurig aan werken, ze doen hun uiterste best om aan te tonen dat kennis afgescheiden, afgesloten, toegeëigend kan worden. Al meer dan een eeuw zien we hoe voor onze ogen een collectieve fabel wordt opgebouwd. Een fabel die bevestigt dat informatie en de kennis waarmee ze wordt overgebracht de olie zijn van de 21e eeuw, die onderbouwt dat, door innovatie en creatie te stimuleren, alleen het regime van eigendom ons de mogelijkheid kan geven gebruik te maken van die hulpbron. Een collectief verhaal dat beweert dat de werken van de geest goederen zijn net als elk ander goed, dat eigendom en handelsuitwisselingen de enige manieren zijn om te verhinderen dat de mens achteruitgaat.

Tegenover olie stellen we water en de natuurlijke neiging daarvan om zich te verspreiden. Tegenover de fabel stellen we de geschiedenis en de economie. De geschiedenis toont ons dat in elke tijd en op elke plaats er andere modellen van beheer en verspreiding van kennis hebben bestaan. Dat klopt alvast voor de kunst, waar de allergrootsten altijd

“verheven werden op de schouders van reuzen”³, zo ook voor design⁴, of natuurlijk voor landbouw- en medische kennis, die doorgegeven werd van generatie op generatie onder boeren, wat een geleidelijke verbetering van zaden en medicijnen mogelijk maakte. De economie leert ons dat digitale hulpbronnen specifieke kenmerken vertonen: ze zijn reproduceerbaar aan een marginale kost van bijna nul euro, ze ontnemen hun initiële bezitter zijn eigendom niet als hij die deelt (niet-concurrerend goed), en brengen daarmee vanuit hun oorsprong het principe van schaarste aan het wankelen, waarop heel onze economische gedachte sinds Adam Smith en Ricardo is gebaseerd.

In eenzelfde periode kwamen twee fenomenen op: individuen, zowel in het Noorden als in het Zuiden, zijn steeds meer uitgerust, vooral met mobiele telefoons met talloze toepassingen, die hen in staat stellen om tegelijkertijd informatie op te slaan, te creëren en door te geven. Ze zijn verknocht aan digitale netwerken en bevorderen nieuwe horizontale toepassingen om zaken te delen en samen te creëren. Die praktijken zijn niet te verklaren door een plotse altruïstische drang van de massa, maar door uiteenlopende motieven zoals het plezier om deel te nemen aan een collectief project, de erkenning die men ervoor terugkrijgt, het antwoord op een onmiddellijke behoefte die niet wordt bevredigd door de markt, de zin om vrije tijd te investeren in een zinvol project. Meewerken aan het schrijven van software, een artikel in Wikipedia verbeteren, een open elektronisch systeem ontwerpen⁵, de film die je onlangs zag aanraden aan een vriend, een digitaal boek lenen of op afstand een auto uitvinden die weinig energie verbruikt⁶, al deze acties, van de kleinste tot de meest ambitieuze, maken deel uit van een economie van samenwerking, die ontsnapt aan de traditionele canon van de economie van schaarste.

3 Denk aan les Ménines (de hofdames) van Picasso, ontleend aan Velasquez

4 Thomas Chippendale schreef een handboek waarin hij tot in de details de manier beschreef om zijn eigen meubels te maken en opende zo de weg naar de creatieve personalisatie van zijn werk www.internetact.net/2009/06/24/les-enjeux-de-la-fabrication-personnelle/ (Franstalig)

5 www.arduino.cc/

6 <http://www.wikispeed.com/>

Tegenover deze praktijken van delen, die hen grondig destabiliseren, proberen de industrie die voortkomt uit de oude economie (culturele industrie, voornamelijk de software-industrie) en de overheid terug te keren naar bekende grond: die van schaarste. Om dat te doen, doen ze beroep op drie wapens: schuld (delen is diefstal!), technische instellingen (bv. het DRM dat cd's en dvd's vergrendelt) en vooral de wet. Opeenvolgende verlengingen van het auteursrecht, geleidelijke aantasting van het publieke domein, wereldwijde organisatie van intellectueel eigendom, met als doel een eengemaakt gebied op dat vlak, ongeacht het ontwikkelingsniveau van de landen nationale en supranationale instellingen aannemen - IPRED⁷ - die de logica van delen onderdrukken, geheime onderhandelingen van een verdrag - ACTA⁸ ... de reglementeringen volgen elkaar op en worden universeel, ze worden opgelegd aan landen als Indië die traditioneel geen cultuur van intellectueel eigendom kennen.

Die verdedigende aanpak lijkt tegelijkertijd inefficiënt - technische instellingen zijn gemakkelijk te kraken en snel achterhaald, ze ontkennen hoe radicaal de economische verandering door de digitalisering was, ze doden de vrijheid - het is in naam van intellectueel eigendom dat beveiligingssystemen geïnstalleerd werden - en bovendien zijn ze strikt gezien contraproductief vanuit puur economisch standpunt. In plaats van collectief handelsmodellen uit te vinden die samengaan met een deeleconomie, matten de bevers van intellectueel eigendom zich af om dammen te bouwen die de verspreiding en de creatie van kennis begrenst.

Nochtans bestaan er gebruiksklare en conceptuele hulpmiddelen. Bepaalde sectoren, zoals die van open source software, zijn erin geslaagd juridische instrumenten uit te werken die aangepast zijn aan hun specificiteit (bv. de General Public License GPL⁹) en hun economische robuustheid aan te tonen¹⁰. Anderen proberen duurzame alternatieven uit te vinden met

7 <http://www.laquadrature.net/en/anti-sharing-directive-ipred>

8 <http://www.laquadrature.net/en/ACTA>

9 http://nl.wikipedia.org/wiki/GNU_General_Public_License

10 <http://www.april.org/indicateurs-economiques-du-libre> (Ffranstalig)

reflecties over globale licenties of creatieve bijdragen¹¹ bestemd voor de muziek- en filmsector.

Meer algemeen biedt de opvatting van de commons, zoals ze werd uitgewerkt door voornamelijk Karl Polanyi¹² en meer uitgebreid en onderbouwd door de onlangs overleden¹³ Nobelprijswinnares Elinor Ostrom, ons het vereiste intellectuele kader om die alternatieven de coherentie en soliditeit te geven die nodig zijn om tegelijk onze culturele en politieke modellen binnen te dringen.

Die doeltreffende theorie haalt haar kracht uit ten minste twee kenmerken. Allereerst staan de commons niet tegenover de markt en de overheid. Tegelijkertijd beperken ze die twee sferen in hun excessen (zo werden de commons opgeroepen door de top van het volk tijdens Rio+20 in hun verzet tegen de vermarkting van de natuur als antwoord op de ecologische crisis¹⁴), vullen ze hen aan in hun tekortkomingen (bv. hoe ze niet in staat zijn een alternatief model uit te vinden om cultuur te financieren), verwarren ze hen in hun blindheid (bv. de risico's van culturele verarming verbonden aan het kleiner wordende publieke domein¹⁵), maar ze vervangen ze niet. De opvatting van de commons is niet totaliserend, ze is divers en kan zich geleidelijk verspreiden doorheen de samenleving, gedragen door talrijke actoren. Die progressieve verspreiding verhindert niet dat er tegenstanders en conflicten zijn, zoals we hebben kunnen vaststellen toen de poging om software te patenteren in de Europese Unie mislukte¹⁶, of zoals we onlangs zagen met de vele protestbewegingen tegen ACTA¹⁷.

Een ander kenmerk dat deze opvatting kracht bijzet, is haar veeleisendheid. Nadenken over de commons betekent zich interesseren in een hulpbron

11 Sharing, Philippe Aigrain, 2012, http://paigrain.debatpublic.net/?page_id=2356&lang=en en <http://paigrain.debatpublic.net/?p=4451> (Franstalig)

12 The Great Transformation, Karl Polanyi, Beacon Press 1944

13 Elinor Ostrom Remembered <http://www.bollier.org/blog/elinor-ostrom-remembered-1933-2012>

14 <http://rio20.net/fr/documentos/la-nature-est-un-bien-commun-pas-une-marchandise-non-a-leur-economie-verte> (Franstalig)

15 <http://communia-project.eu/final-report/>

16 <http://bat8.inria.fr/~lang/ecrits/liste/brevet.html> (Franstalig)

17 http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DMF20120609_081

en de manieren om die te delen en ter beschikking te stellen, maar tegelijkertijd ook de wijze van beheer uitdenken die de hulpbron in kwestie zal beschermen tegen de gevaren die dreigen - plichtsverzuim, verstekelingen... - en de economische modellen die er de duurzaamheid en ontwikkeling van zullen verzekeren.

Een wetenschappelijk artikel, pedagogische ondersteuning, een muzikale meta-database, een bijdrage in een encyclopedie, de generische code van een plant, de moleculaire beschrijving van een geneesmiddel, een film, een softwarecode, het design van een technisch apparaat, een kleine uitvinding van een landbouwer¹⁸, gegevens geproduceerd door de mensen¹⁹, enz. Kennis, wetenschap en geesteswerken zijn allemaal mogelijke onderwerpen voor de commons.

Bovendien moet het tegelijk mogelijk en wenselijk zijn. Mogelijk, dankzij een geheel van regels die garanderen dat er bescherming is tegen partijen die geen deel uitmaken van de gemeenschap die met elkaar deelt. Die beheersregels worden vandaag de dag opgesteld. De licenties zijn daarvan een specifieke, zichtbare verbuiging: naast de licenties op open source software verschijnen licenties bedoeld om geesteswerken te beschermen, waardoor hun verspreiding (Creative Commons), de gegevens (bv. licenties van de Open Knowledge Foundation²⁰), de hardware en de grafische vormgeving²¹ mogelijk gemaakt worden. Maar die regels kunnen ook vastgelegd worden binnen een meer afgebakende gemeenschap, in een minder gecodeerde vorm, zoals binnen een dorp of een landelijke gemeenschap.

Mogelijk ook dankzij een economisch model dat toelaat om meer rekening te houden met de gebruikswaarde dan met de handelswaarde. Open source software is tegelijkertijd gebouwd op een model van reputatie²² als op een van diensten: ondernemingen van gratis software

18 Zoals om de bevoeling van zijn veld op te starten met een mobiele telefoon

19 Zoals gezamenlijke cartografie met open street map <http://www.openstreetmap.org/>

20 <http://opendefinition.org/licenses/>

21 http://en.wikipedia.org/wiki/Open-source_hardware#Licenses

22 Een persoon die een vrijwillige bijdrage levert haalt voordeel uit zijn aandeel aan het gemeengoed door de reputatie die hij voor zichzelf opbouwt, die hij in zijn professionele carrière kan valoriseren.

commercialiseren niet de toegang tot de software, maar de diensten - de vorming, de aanpassing aan de specifieke noden van de klant, de verspreiding, etc. - die ermee verband houden. Dat dienstenmodel neigt zich vandaag de dag te verspreiden naar andere sectoren, inclusief in de materiële economie (bv. ik kies ervoor om mijn wasmachine te delen in ruil voor een bescheiden prijs²³). Zich aanmelden, giften geven of vrijwillige bijdragen doen zijn ook erg aanwezig in het model van de commons. Modellen waar gemengde opvattingen worden aan toegevoegd, overheids- of private subsidies vullen de voorgaande bijdragen aan (zo is Google bijvoorbeeld een van de donateurs van Wikipedia).

Maar is een hulpbron in een collectief systeem van delen steken altijd wenselijk? Als we die vraag willen beantwoorden, moeten we er ons eerst drie andere stellen. Allereerst, welk systeem zal er het meest voor zorgen dat een hulpbron niet enkel blijft voortbestaan, en dus beschermd wordt, maar zich ook kan vernieuwen? Het antwoord ligt niet voor de hand. Afhankelijk van de omvang van de gemeenschap in kwestie of de zwaarte van de nodige investeringen om een bepaalde hulpbron te laten groeien, kan de overheid - de staat of het lokale bestuur - of de markt in sommige gevallen beter geschikt lijken. Ten tweede, welk systeem zal het meest de persoonlijke bijdrage, participatie, sociale binding en innovatie bevorderen, waardoor creatieve samenlevingen, rijk door de menselijke relaties, aangemoedigd worden? En tot slot nog een fundamentele vraag: wie zal er het beste in staat zijn om te verzekeren dat de hulpbron met het grootste aantal mensen gedeeld wordt, om ze te verdelen, en zal zo het streven naar sociale gerechtigheid kunnen realiseren, de markt of de staat?

Op het moment dat de commons ons een positief antwoord kunnen bieden op die drie vragen, is er geen reden meer om te twijfelen. Rest ons alleen nog beroep te doen op onze politieke en economische verbeelding, want de commons laten zich niet in een decreet vatten, ze worden opgebouwd door een voortdurende collectieve innovatieve houding.

Meer artikels hierover zijn te vinden op de website van Vecam: <http://vecam.org/> (Franstalig)

23 <http://www.lamachineduvoisin.fr/>

DE COMMONS OP HET VLAK VAN KENNIS, OM ONS DENKEN TE VERNIEUWEN

We zouden de mens niet zien vooruitgaan als er geen kennis gedeeld werd. In tijden van digitalisering circuleert kennis en wordt ze gemakkelijk gedeeld. Zo maakt ze een samenwerking tussen verschillende gemeenschappen, een gezonde wedijver en de productie van nieuwe wetenschap mogelijk. Commons op het vlak van kennis hebben een vernieuwing van het economische en politieke denken voor ogen. In die zin zijn de commons op het vlak van kennis een uitdaging voor de toekomst, "een pragmatische utopie" waar de 21e eeuw een progressief antwoord op zal moeten geven.

Gezondheid, cultuur, software, wetenschappelijke publicaties, juridische kwesties, het zijn enkele van de pistes die wereldwijd doorlopen worden door producenten van commons op het vlak van kennis.

Vier acties die uitdrukkelijk opgevolgd worden:

- *Intellectuele productie, en voornamelijk wetenschappelijke publicaties, moeten toegankelijk zijn voor een zo groot mogelijk aantal mensen. Veel onderzoeksinstellingen en wetenschappelijke stichtingen profiteren van overheidssubsidiëring. Er moet dus in ruil geëist worden dat producenten van wetenschap vrije toegang verlenen tot die kennis.*
- *De overheid moet het voorbeeld geven door open source software te gebruiken, die over het algemeen niet minder goed werkt dan betalende software, misschien zelfs beter. Bovendien is het een manier om belangrijke besparingen te kunnen uitvoeren in de werkingskosten van de overheidsadministratie en tegelijk een vooruitstrevend gebruik van die kennisinstrumenten te bevorderen.*
- *Het recht om te worden vergeten is een bezorgdheid die gedeeld wordt door een groot aantal burgers. De almogendheid en overmacht van Google schrikt af en doet vragen oprijzen over privacy. Het recht om te worden vergeten moet in wetteksten gewaarborgd worden.*
- *ACTA lijkt de meest dringende kwestie op politiek vlak. Iedereen is het erover eens dat het gepast is om de bewegelijkheid van burgers over deze kwestie te vereeuwigen, vooral om druk uit te oefenen op de houding van Europa omtrent dit plan voor een akkoord dat de publieke vrijheden bedreigt.*

DE NATUUR VOOR EN DOOR IEDEREEN: COMMONS EN DE ECOLOGISCHE INFRASTRUCTUUR

PABLO SERVIGNE, ASBL BARRICADE, LUIK

Hoe kunnen we zorg dragen voor de aarde? Bossen, beken, viswateren, biodiversiteit, klimaat, wind, stilte, etc. ? Deze dingen zijn zo complex en kwetsbaar, deze dynamische processen vernieuwen zich voortdurend en we putten eruit zonder erbij stil te staan. Wat te doen om ze te beschermen van onze vraatzuchtige economie? Moeten we alles privatiseren? Moeten we meer wetten en normen stemmen? Meer internationale tops organiseren? Onderwijsprogramma's wijzigen?

EEN NIEUW PARADIGMA

Er bestaat een betrouwbare piste. Die vertrekt vanuit een nieuwe opvatting van wetenschap die de complexiteit van de natuur onderzoekt, haar instabiliteit bestudeert en de wetten van de chaos, de principes van zelforganisatie, die ontstaan of eigen aan het systeem zijn. Dit is het "nieuwe verbond" (Prigogine en Stengers, 1978). Dit nieuwe paradigma heeft de politieke wetenschap beïnvloed door bemiddeling van Elinor Ostrom, die veertig lang jaar heeft getracht de mythe van de tragedie van de commons omver te werpen. De mythe die stelt dat als er een geval van gemeengoed is (een weiland), individuen (die enkel en alleen maar hun winst willen maximaliseren) uiteindelijk de hulpbron gaan uitputten (door overbegrazing). De boodschap van deze mythe was duidelijk: de oplossing voor deze tragedie ligt hetzij in privatisering, hetzij in het

openbare bestuur van een almachtig en alwetend orgaan. Maar deze twee oplossingen zijn beide gebaseerd op een pessimistische kijk op de aard van de mens, als egoïstisch en niet in staat om samen te werken. In werkelijkheid praten mensen echter met elkaar en zijn ze in staat om zich te organiseren om hun gemeenschappelijk goed te beheren. Ostrom toont dit aan in haar onderzoek. Het is deze conceptuele kloof waarin we zijn geïnteresseerd en waar we ons vandaag in moeten verdiepen.

Voorbeeld. In 1998 toonde een satellietfoto aanzienlijke verschillen in overbegrazing op de grens tussen Mongolië, Rusland en China. De weiden worden traditioneel beheerd door middel van een collectief en nomadisch eigendomsstelsel. Maar in Rusland en China hebben de overheden de weiden genationaliseerd en in China werden ze later geprivatiseerd. In Mongolië is het beheer nomadisch gebleven, gebaseerd op collectief eigendom. We zien er een degradatiecijfer van gemiddeld 9 %. In China (privaat) en Rusland (staat), zien we een gemiddeld degradatiecijfer van om en bij de 50 % (gaande tot 75 %).

EEN OVERVLOED AAN BEWIJZEN

Door simpelweg de hypothese van de *homo oeconomicus* te vervangen door de hypothese dat mensen kunnen communiceren, irrationeel zijn en gevoelig zijn voor normen en reputatie, heeft Ostrom haar waarnemingen kunnen doen. Door systemen voor beheer van natuurlijke hulpbronnen wereldwijd (irrigatie, bossen, ondergrondse waterbekkens, ...) te bestuderen, zijn Ostrom en haar collega's erin geslaagd om principes naar voren te brengen die de goede werking van commons met betrekking tot lokale natuurlijke hulpbronnen en op kleine schaal garanderen. Deze resultaten zijn samengevat in het boek *Governing the Commons* (Ostrom 1990), een boek dat intussen al tweeëntwintig jaar bestaat! De principes werden hierboven al aangehaald door Tine De Moor en worden gevoed door de resultaten van experimenten en veldwaarnemingen gedurende tientallen jaren.

Recent voorbeeld. In 2010 bestudeerde een groep onderzoekers in de Ethiopische bergen hoe negenendertig lokale gemeenschappen het

bos beheerden. Eerst testten ze de groepen met economische spelen (om de neiging tot samenwerken en/of bedriegen vast te stellen), om daarna die resultaten te vergelijken met de opbrengst van het bos van elke gemeenschap. De best beheerde bossen waren die met het grootste aantal medewerkers, die het dichtst bij de toegang tot de markt lagen, het oudst waren, waar een kwaliteitsvol lokaal leiderschap over werd uitgeoefend, en waar de coöperatieleden het meest investeerden (want het kostte hen wat) in controle tegen bedriegers.

EENVOUDIGE EN EENZIJDIGE OPLOSSINGEN VERMIJDEN

We kunnen er voortaan dus van uitgaan dat mensen die afhankelijk zijn van een lokale natuurlijke hulpbron met elkaar kunnen overeenkomen, zich kunnen organiseren, kunnen samenwerken en werken aan het gemeengoed. Dat is geen utopie, er bestaan alternatieven voor de almacht van de markt of de staat. Die twee oplossingen zijn immers rampzalig gebleken voor het beheer van gemeengoed. Een van de belangrijkste bijdragen van Ostrom is tenslotte dat ze heeft aangetoond dat niets volledig wit of volledig zwart is, en dat eenvoudige en eenzijdige oplossingen niet bestaan. In feite gaat het er niet om de markt te verbieden of de staat af te schaffen om alleen via de commons te besturen. Het gaat erom te begrijpen hoe die drie pijlers (privaat, publiek en gemeenschappelijk) met elkaar kunnen interageren, elkaar kunnen aanvullen en naast elkaar kunnen bestaan.

Voorbeelden. Zaden van een (privé-)tuin kunnen verdeeld worden in de buurt, zij behoren tot het gemeengoed van de biodiversiteit. De staat kan het lokale gemeenschappelijke beheer bevorderen van rivieren als gemeengoed.

Op grote schaal (klimaat, biodiversiteit, oceanen) zitten de problemen ingewikkelder in elkaar. Vincent en Elinor Ostrom stellen in dat geval een “polycentrisch bestuur” voor, een dialoog tussen de officiële en wetenschappelijke partijen, complexe instellingen, wijd en gelaagd, een mix van verschillende soorten instellingen, en een vormgeving van

instellingen die experimenteren, vorming en verandering mogelijk maken (Ostrom 2005). Kortom, de institutionele biodiversiteit in stand houden.

TE ONTHOUDEN

Het werk van Ostrom heeft een bres geslagen tussen radicaal pessimisme en naïef optimisme. Ze stimuleert onze verbeelding en stelt ons in staat ons in de complexiteit van het menselijk gedrag te verdiepen. We moeten proberen te begrijpen waarom en hoe bepaalde factoren samenwerking in groepen bevorderen of tegenwerken. Dat is de grote uitdaging van onze tijd. Want zonder samenwerking is er geen bestuur, dus geen gemeengoed... en zijn er binnenkort ook geen natuurlijke hulpbronnen meer.

BRONNEN

Ostrom, E., Baechler, L. (2010) Gouvernance des biens communs. Pour une nouvelle approche des ressources naturelles. De Boeck, Bruxelles.

Ostrom, E. (2005) Understanding Institutional Diversity. Princeton University Press.

Prigogine & Stengers (1978) La nouvelle alliance. Gallimard, Paris.

Rustagi et al. (2010) Conditional Cooperation and Costly Monitoring Explain Success in Forest Commons Management. Science 330: 961-965.

Sneath (1998) State Policy and Pasture Degradation in Inner Asia. Science 281: 1147-1148.

Kijk voor meer artikels op <http://www.barricade.be/> (Franstalig)

WIE MOET HET WATER BEHEREN ?

“Alle mensen zijn oorspronkelijk (...) in het rechtmatig bezit van grond (...). Ze hebben het recht te zijn waar de natuur (...) hen heeft geplaatst. Dit bezit (...) is gemeenschappelijk van aard, als gevolg van de eenheid van het aardoppervlak van deze planeet (...)”, zei de filosoof Immanuel Kant.

Waterlopen houden geen rekening met grenzen van staten of eigendom. Zij bestonden al eerder en ze zullen ze ook overleven. Maar hoe vinden we een manier om dit grensoverschrijdende goed te beheren en tegelijk de kwaliteit, de duurzaamheid en de beschikbaarheid ervan voor iedereen te garanderen?

Het is niet vanzelfsprekend om het gebruik van de commons waar iedere persoon recht op heeft los te koppelen van het eigendomsrecht dat aan die hulpbronnen verbonden is. Het concept eigendomsrecht is zo verankerd in onze praktijken dat het gebruiksrecht, met opbrengst, en het recht om te vernietigen (bv. het amazonewoud), naar het beeld van de tragedie van de commons van Hardin, erin omvat zitten. De praktijk van de commons speelt met de eigendomsrechten. Ze kunnen privaat zijn, nu eens individueel, dan weer gemeenschappelijk, publiek of allebei tegelijk. Wat van belang is, is de gemeenschap die zich organiseert rond een bepaalde hulpbron en die zichzelf regels voor toegang en beheer oplegt om de duurzaamheid ervan te garanderen.

Wie moeten het water beheren? Het is niet gemakkelijk om daarop te antwoorden, eens te meer omdat elke realiteit anders is, zowel in termen van gemeenschappelijkheid als op vlak van de topografische ligging. Er dus geen universele “best practice”! Het gaat erom een collectief antwoord te formuleren, samen met de betrokken personen. We kunnen wel volgende grote lijnen trekken: de fontein in het dorpscentrum valt onder de bevoegdheid van de dorpsgemeenschap, de aanvoer van water uit de vallei belangt de omwoners en de regionale of zelfs supra-regionale overheid aan. Als het gaat om wereldwijde waterrijdommen, zijn de wereldwijde gemeenschap en internationale organisaties bevoegd om ze te beheren.

Surf om meer te weten naar de website van het Alternative World Water Forum:
<http://www.fame2012.org/en/>

EEN ANDER SYSTEEM OPBOUWEN: COLLECTIEF GEPRODUCEERDE GEMEENSCHAPSGOEDEREN

MAARTEN ROELS, STEUNPUNT DUURZAME ONTWIKKELING, UNIVERSITEIT GENT

HOE KUNNEN DE COMMONS EEN ALTERNATIEF BIEDEN VOOR HET DOMINANTE, DODELIJKE SPOOR VAN DE HEDENDAAGSE LANDBOUW? (TERRE-EN-VUE, EEN CASE-STUDY)

Hoewel landbouw waarschijnlijk de belangrijkste weg naar veerkracht is voor onze samenleving, het onderliggende economisch en landbouwkundig model is extreem precair. De sterke afhankelijkheid van productiemiddelen als kunstmeststoffen, schimmelwerende middelen en pesticiden, het massieve gebruik van niet-hernieuwbare energie en de decentralisatie die ermee gepaard gaat, vormen de kern van deze situatie. In deze context verdienen drie tendensen in de landbouwsector bijzondere aandacht: (1) de fragmentatie tussen stedelijke en landelijke gebieden, (2) de langere voedselvoorzieningsketen en (3) het almaar groeiende streven naar winst uit schaalvergroting.

Mobiliteit en informatietechnologie laten ons de afstand tussen de stad en haar achterland vergeten. In grote lijnen is de productie gevestigd op het platteland en de consumptie in stedelijk gebied. Het hoeft dus niet te verbazen dat burgers weinig besef hebben van de manier waarop hun voeding geproduceerd, getransformeerd en verdeeld wordt. Sinds 2009 woont meer dan de helft van de wereldbevolking in een stedelijke omgeving, wat betekent dat de meerderheid van de wereldbevolking niet weet hoe de aarde, een zo elementaire hulpbron, gebruikt wordt.

Boeren die, geïnspireerd door de agro-ecologie²⁴, achter duurzame landbouw staan, botsen op obstakels verbonden aan de huidige toestand. Een belangrijk obstakel is de aanhoudende vermindering van inkomsten uit landbouwactiviteiten. Dat vermindert de economische levensvatbaarheid, de wil om te experimenteren met nieuwe agro-ecologische benaderingen en de aantrekkelijkheid van de landbouwsector. De vermindering van inkomsten staat niet los van de verlenging van de landbouwketen. Het aandeel van de tussenpersonen tussen producent en consument wordt alsmaar groter. De vergrotende afstand tussen landelijk en stedelijk gebied versnelt dit fenomeen niet alleen, maar geeft ook aanleiding tot de standaardisatie van de productie.

Het opkopen van gronden door grote landbouwvestigingen lijkt onafweerbaar. Dat fenomeen, tegelijk oorzaak en gevolg, is grotendeels bekend. De verhoging van de grondprijzen die daaruit voortkomt draagt bij tot de verplaatsing van de productie naar het Zuiden, waar bebouwbare gronden vaak minder duur zijn. Dit verschijnsel rekt de voedselvoorzieningsketen nog meer uit en vergroot de “optimalisering” richting gigantische monocultuurproductie nog meer. Deze verschillende tendensen zijn nauw met elkaar verbonden en werken als katalysatoren op elkaar in.

Welke rol zou de staat kunnen spelen in de ontwikkeling van een meer duurzame landbouw? Merk meteen op dat een verplaatsing van de macht, zowel verticaal als horizontaal, nadelen zal hebben voor de staat. Verticaal evolueert het centrum van de macht naar supranationale instanties (Europese Unie en Verenigde Naties) of meer lokale subnationale instanties. Horizontaal wordt de beslissingsmacht gedeeld door een groeiend aantal spelers uit verschillende domeinen (verenigingen, ngo's, vakbonden, enz.). Met die parallelle verschuivingen glipt de macht uit handen van de overheid en komen er nieuwe wijzen van beheer (over verschillende niveaus of met verschillende spelers).

Landbouw heeft drie types van toegang nodig: toegang tot kennis en knowhow, toegang tot kapitaal en toegang tot de markt. We

²⁴ Voor meer informatie over agro-ecologie: www.agroecologie.be

concentreren ons hier enkel op de toegang tot grond beschouwd als natuurlijk kapitaal.

We baseren ons op een concreet geval: de opkomst van de beweging *Terre-en-vue*²⁵ in Wallonië. Volgens die organisatie beïnvloeden drie factoren de toegang tot grond: (1) de stijgende grondprijs, (2) het gebrek aan legale kaders die innovatie toelaten en (3) een Europees beleid dat het monopoliseren van grond aanmoedigt.

De verhoging van de prijzen is verbonden met de speculatie op landbouwgronden ten gevolge van de verstedelijking, de uitbouw van industriezones en van transportinfrastructuur. Elke lap grond staat voor een belofte van economische waarde, geactiveerd door de gewijzigde officiële bestemming van gronden voor landbouw - zoals traditioneel het geval was -, bij gebrek aan een legaal kader dat ze toewijst aan het voeden van de bevolking.

Bovendien missen eigenaars die hun grond enkel aan biologische producenten willen aanbieden de legale middelen om dat te doen. De wetgeving voor het pachten van grond voorziet niet dat er voorwaarden kunnen worden toegevoegd aan het pachtcontract. Een eigenaar kan geen toegangsregels vastleggen die biolandbouw, gediversifieerde landbouw of distributie op korte afstand opleggen. Het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) maakt deze situatie nog erger, zelfs nu er positieve evoluties in zicht zijn. Het heeft de boerderijen kwetsbaarder gemaakt door ze fundamenteel afhankelijk te maken van de middelen van de staat. Dit systeem bevoordeelt de grote vestigingen die nog meer gronden gaan opkopen om van deze middelen te genieten. Bovendien genieten de boeren niet van aangepaste pensioenstelsels.

Hoe kan een burgerinitiatief als *Terre-en-vue* een weg banen naar een veerkrachtiger voedselsysteem? Het charter van de beweging is grotendeels geïnspireerd op het concept van de commons zoals Elinor Ostrom het definieerde in 1990. In 2010 startten enkele leden van een twintigtal ngo's die actief zijn in de voedingssector, de landbouwsector

²⁵ <http://www.terre-en-vue.be/>

en socio-economische kwesties een netwerk voor reflectie en actie, een “platform ter ondersteuning van kleinschalige landbouw”. Dit netwerk kent twee actieterreinen: autonomie op het vlak van zaden en toegang tot grond. In februari 2011 werd een specifieke groep, Dynamo, opgericht om de instrumenten uit te werken die de hindernissen voor de toegang tot grond opheffen. Deze groep werd grotendeels geïnspireerd door het initiatief Terre de liens²⁶ in Frankrijk en de Duitse, Nederlandse of Engelse Land trust²⁷. Het doel van Dynamo is een ngo, een coöperatieve en een stichting op te richten die elkaar versterken met het doel landbouwgronden vrij te maken van speculatie, om ze het statuut van gemeengoed terug te geven, om regels voor het beheer ervan vast te leggen en om grond te bestemmen voor agro-ecologische projecten. Onafhankelijk van dit proces werkt een lokale groep op lokaal vlak eraan om gronden die te koop staan opnieuw aan te kopen om te verhinderen dat ze ingenomen worden door de agro-industrie. Lokaal initiatief wordt ondersteund door de Dynamo-groep.

HOE PAST TERRE-EN-VUE DE VOORGESTELDE BEHEERSPRINCIPES VAN OSTROM TOE?

- 1 *Duidelijke grenzen vastleggen.* Allereerst zijn de rollen van de verschillende spelers (boer, investeerder, projectleider van de beweging, staatsinstelling) duidelijk gedefinieerd. De autonomie van de boer wordt erkend, rekening houdend met agro-ecologische principes. De investeerder, bijvoorbeeld een aandeelhouder van de coöperatieve, heeft één stem, ongeacht het aantal aandelen dat hij bezit.
- 2 *Afstemming van de toegangs- en toe-eigeningsregels op de lokale omstandigheden.* Een van de regels van agro-ecologie is de sterke band tussen productie en consumptie. Die voorwaarde is een prioriteit van de Terre-en-vue-beweging. Deze toenadering van de twee polen dient om een lokaal voedselsysteem te ontwikkelen dat beantwoordt aan alle behoeften die van toepassing zijn (werkgelegenheid, sociale binding, duurzaamheid, kwaliteitsvolle voeding). Die integratie van de landbouwactiviteit in de consumptiestructuur is essentieel,

²⁶ <http://www.terredeliens.org/>

²⁷ Zie kader over Community Land Trust op het vlak van huisvesting.

aangezien de Belgische boerderijen die vandaag de dag minder dan 5 ha verbouwen zeer snel neigen te verdwijnen. Het meest levensvatbare model dat perspectief biedt is dat van community supported agriculture²⁸.

- 3 *Collectief beslissingen nemen.* Van in het begin heeft de Terre-en-vue-beweging nieuwe collectieve beheersvormen toegepast die ook in de statuten werden opgenomen. Zoals Ostrom voorstelt, moet er een onderscheid gemaakt worden tussen collectieve beslissingen verbonden aan de instellingen van de beweging en de operationele regels. De instellingsregels, zoals die in de statuten, worden voorbereid door de Dynamo-groep en worden verder ontwikkeld door het forum dat ervoor werd ingesteld. De collectieve beslissingen worden voorbereid door een groep en verder ontwikkeld door Dynamo. De operationele regels worden vastgelegd door zij die ze toepassen, maar sluiten aan bij het opgestelde kader. De onderliggende logica overstijgt de tweedeling publiek-privaat om instellingen te bereiken met verschillende spelers over verschillende niveaus.
- 4, 5, 6 *Controle, schaal voor sancties en conflictbemiddeling.* Deze drie principes van Ostrom werden nog niet door Terre-en-vue geïmplementeerd.
- 7 *Erkenning en steun van buitenaf.* Dat de beweging zich openstelt voor samenwerking met zowel de publieke als de private sector heeft de bereidwilligheid van de overheid bevorderd om de relevantie en legitimiteit van de beweging te erkennen.
- 8 *Betrokken ondernemingen.* Het starten van een netwerk was van in het begin de sterkte van de beweging. Het is de voedingsbodem voor haar groei. De supra-lokale actoren kunnen niets doen zonder de lokale actoren en omgekeerd. Naast die structuur zoekt de beweging ook naar samenwerkingen met andere expertisegebieden, zoals sociale betrokkenheid en energie.

Bij wijze van conclusie zouden we kunnen zeggen dat er geen ultieme manier bestaat om commons te beheren. De principes van Ostrom zijn louter suggesties die ons in het denkproces kunnen helpen. Het is

28 www.csa-netwerk.be

wenselijk om de commons meer als een proces dan als een product te zien. In dat opzicht is de Terre-en-vue-beweging een veelbelovende ontwikkeling.

MEER WETEN:

Altieri, M. (1987) *Agroecology, The Science of Sustainable Agriculture*. Colorado: Westview Press.

De Schutter, O. (2010) *Report on the right to food*.

Francis (2003) *Agroecology: The Ecology of Food Systems*. In: *Journal of Sustainable Agriculture*.

Henderson, E. (1999) *Sharing the Harvest*. Vermont: Chelsea Green Publishing Company.

Petrella, R. (1996) *Le bien commun, Éloge de la solidarité*. Bruxelles: Éditions Labor.

Wezel (2009) *Agroecology as a science, a movement and a practice*. In: *Agronomy for Sustainable Development*.

COMMUNITY LAND TRUST (CLT), OF HOE DE TOEGANG TOT HUISVESTING HERZIEN?

Op de grens tussen het territoriale en het sociale domein rijst een hele reeks zorgen op. Van stadslandbouw tot huisvesting is er één bittere vraag: hoe kunnen de minstbedeelden toegang krijgen tot elementaire en tegelijk zo kostbare goederen?

De term "Trust" gaat terug op het verband tussen eigendom van de grond en die van het gebouw erop. De gemeenschap of CLT - de overheid of een andere speler - koopt een stuk grond met de bedoeling die onbeperkt in de tijd in bezit te hebben en ter beschikking te stellen aan minderbedeelden, individueel of gegroepeerd in een vereniging. Zij gedragen zich als eigenaar van het bestaande of toekomstige gebouw, en dat aan gunstige voorwaarden. Het gebouw kan als woning dienen of als locatie voor bijvoorbeeld handel, een crèche, ... in functie van de behoeften gedefinieerd door de CLT.

De eigenaar van het gebouw betaalt de kost van het gebouw waarvan hij eigenaar is en een leasingrente aan de CLT voor te terbeschikkingstelling van de grond onder specifieke voorwaarden: handhaving van de staat van het gebouw en de grond, prijs van eventuele doorverkoop van het gebouw volgens een vooraf vastgelegde berekening om speculatie te voorkomen, en anderen toestaan er goedkoper te verblijven, met gebruik in functie van de voorschriften. Drie actoren zijn hierbij betrokken: de eigenaars van het gebouw (individueel of in groep), de politiek - aangezien het gaat om het publieke belang - en de coöperanten, dat zijn de lokale investeerders.

Er zijn tal van uitdagingen: dit model impliceert een grondige mentaliteitsverandering - grondbezit is verankerd in onze cultuur; onze economische, politieke, juridische en fiscale structuren zijn momenteel niet gemakkelijk te verenigen met CLT. Op juridisch vlak is een coöperatieve vennootschap met sociaal oogmerk combineren met een vzw een te onderzoeken mogelijkheid. Op overheidsniveau zouden openbare domeinen een bestemming moeten krijgen die exclusief publiek of op zijn minst collectief is. Het gaat hier om een nieuw model dat veralgemeend zou moeten worden.

De mogelijkheden zijn echter even talrijk: de bevolking verlangt naar iets anders, alternatieve netwerken strekken zich alsmaar verder uit en hun banden zijn des te steviger, ervaringen zijn er in overvloed en geven

blijk van een grotere expertise, er is steun van de overheid als ze deze benadering begrijpt en erkent, de CLT is een betere investering voor de staatskas en publieke gronden dan veel andere beleidsmaatregelen. Bepaalde enthousiasmerende realisaties zoals de duurzame wijken in Brussel en de klimaatwijken in Vlaanderen wijzen op een belangrijke sprong vooruit.

FINANCIËN EN ECONOMIE OPNIEUW IN EIGEN HANDEN NEMEN: COMMONS OP HET VLAK VAN ECONOMIE

ARNAUD ZACHARIE, SECRETARIS-GENERAAL VAN CNCD-11.11.11

GELD, VAN LOKAAL TOT WERELDWIJD GEMEENGOED

De huidige crisis toont dagelijks aan hoe het achterna jagen van het wereldwijde concurrentievermogen vatbaar is om uit te monden in economische, sociale en milieucatastrofes. In die zin versterkt de crisis de argumenten van diegenen die achter de gedachte staan dat financiën en productie andere doelen kunnen dienen dan grenzeloos winstbejag. En het is in het bijzonder die benadering die door de theorie van de commons op economisch vlak overgenomen wordt. Voorbeelden zijn er in overvloed en ontstonden ook al voor de crisis, zoals ethisch bankieren, solidaire economie of coöperatieven. Dat is ook het geval voor geld, dat in sommige situaties lokaal of zelfs wereldwijd gemeengoed kan zijn.

GELD, LOKAAL GEMEENGOED

Geld is een centraal element in de organisatie van de economie. Het wordt traditioneel ondersteund door de regering, zelfs door meerdere in het geval van de euro. Tal van voorbeelden van complementaire munten werden vroeger echter gebruikt op lokaal niveau, waarmee werd aangetoond dat een munt zich onafhankelijk van de overheid kan ontwikkelen en een andere betaalwijze kan worden dan het officiële staatsgeld. We tellen zo meer dan 3000 voorbeelden van lokale munten over de hele wereld.

Het doel van lokale munten is ofwel om de economie te herlokalisieren en lokale netwerken te ontwikkelen tussen producenten en consumenten (buurtdiensten, korte keten, enz.), ofwel om een verbinding te maken tussen onbevredigde behoeften en ongebruikte middelen (zoals het geval is bij netwerken van lokale ruilsystemen).

Voorbeelden van lokaal geld zijn in het bijzonder belangrijk in tijden van crisis. Enkele voorbeelden: de stad Wörgl stelde een lokale munt in tussen juli 1932 en november 1933 om uit de Grote Depressie te geraken. In 2011 kwamen niet minder dan zeventien complementaire munten tot stand in Argentinië, in een periode waarin het land een betaalonderbreking tegemoet ging. Sinds het begin van de crisis in de eurozone zagen ook in Europa complementaire munten het levenslicht.

Die lokale munten vertegenwoordigen evenveel verzetshaarden tegen een internationaal instabiel systeem dat gebaseerd is op kortetermijnwinst.

GELD, WERELDWIJD GEMEENGOED

Ondanks de impact die complementaire munten kunnen hebben op lokaal niveau, kunnen ze op zichzelf het internationale monetaire systeem, dat vrijgemaakt werd door de afschaffing van het Bretton Woods-akkoord in 1971, niet stabiliseren. Sinds dat moment bracht de internationale monetaire concurrentie opnieuw concurrerende devaluaties en speculatieve luchtballonnen met zich mee, wat uitmondt in herhaaldelijke financiële en monetaire crises die dan weer economische en sociale crises veroorzaken.

Daarom is de hervorming van het internationale monetaire systeem een noodzaak geworden, wat door meer en meer stemmen wordt gedragen. Het alternatief van een nieuw systeem is geïnspireerd op de projecten van John Maynard Keynes, die op het eind van de Tweede Wereldoorlog pleitte voor de oprichting van een nieuw internationaal reservesysteem. Of zoals de expertencommissie van de Verenigde Naties i.v.m. de financiële crisis, voorgezeten door Joseph Stiglitz, het benadrukte: “Toen Keynes zijn idee van een globale munt in zijn voorstel voor een International Clearing Union herbekeek, in voorbereiding op wat de Bretton Woods-conferentie

werd, was zijn grootste bedoeling de asymmetrische behandeling van overschotlanden en tekortlanden te weg te werken, die ertoe leidde dat de wereldwijde totale vraag tekortschoot en de noodzakelijke politieke beweegruimte voor de gewenste beleidsmaatregelen voor volledige werkgelegenheid werd beknot.²⁹”

De internationale financiële onevenwichtigheden zijn een belangrijke bron van instabiliteit geworden. Dat was reeds het geval voor de crisis van de jaren 1930, vandaar het voorstel van Keynes indertijd, maar de situatie is ernstig achteruitgegaan sinds het einde van de jaren 1990. Die financiële onevenwichtigheden traden wereldwijd op doordat bepaalde landen belangrijke overschotten en andere landen even grote tekorten opeenstapelden. In het geval dat een land of regio zijn lopende tekorten wil wegwerken en een overschot wil opbouwen, zal er onvermijdelijk in ruil een uitdieping zijn van de tekorten in andere regio's van de wereld. Als de lopende tekorten buitensporig zijn, monden ze uit in crises, en terwijl de meerderheid van de landen overschotten proberen vrij te maken zonder dat anderen aanvaarden om in ruil tekorten uit te diepen, ontstaan daaruit deflationistische spanningen omwille van een ontoereikende vraag op wereldniveau en de overproductie die eruit voortkomt.

Dat is het scenario dat heeft geleid tot de huidige crisis. Sinds het einde van de jaren 1990 hebben meerdere landen, zoals China, Japan, Duitsland en vele opkomende landen en exporteurs van olie, alsmear belangrijkere overschotten opgebouwd, terwijl anderen, zoals de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en de Zuid-Europese landen (Griekenland, Portugal, Spanje, enz.), tekorten hebben opgebouwd. Die onevenwichtigheden toonden de asymmetrie van de wereldwijde groei, getrokken door consumptie op krediet en private schulden in tekortlanden. Zo is op het moment dat de schuldencapaciteit van de Amerikaanse, Britse en Zuid-Europese huishoudens verzadigd raakte, de crisis losgebarsten. Een aanzienlijk deel van het spaargeld van de overschotlanden was immers geplaatst in de financiële systemen van landen met tekorten, via de instabiele kanalen van de globalisering,

²⁹ United Nations Conference on the World Financial and Economic Crisis and its Impact on Development, op. cit., 24-26 June 2009, p. 100.

totdat de financiële producten die door analisten als betrouwbaar waren beoordeeld giftige producten bleken te zijn die het hele wereldwijde financiële systeem destabiliseerden.

Het is om een termijn te stellen aan de wereldwijd verstoorde evenwichten dat het idee opnieuw werd opgeworpen om een nieuw internationaal systeem te creëren. Concreet gaat het erover een chartaal geld te creëren dat niet verbonden is aan een land en om een internationale instelling op te richten die bevoegd is om dat mondiaal reservegeld uit te geven. Dat nieuwe geld zou een wereldwijd economisch gemeengoed zijn, met de bedoeling de internationale monetaire en financiële stabiliteit te bevorderen. Het zou uitgewisseld kunnen worden tegen de valuta's van de verschillende staten en toegewezen kunnen worden in functie van de economische cycli en de noden van een land. Dat geld zou kunnen uitgegeven worden om buitensporige tekorten te compenseren, terwijl de overschotlanden aangemoedigd zouden worden om het uit te geven, om zo de financiële onevenwichtigheden die crises aankondigen onder controle te krijgen. Het zou ook uitgegeven kunnen worden om wereldwijde commons te financieren.

Op die manier zou het internationale monetaire systeem gefundeerd zijn op multilaterale samenwerking met het doel om de internationale monetaire en financiële stabiliteit te verzekeren. De regeringen van de G20 zouden er goed aan doen rekening te houden met deze "realistische utopie".

MEER WETEN :

Meer over complementaire munten:

www.lietaer.com/

<http://monnaie-locale-complementaire.net/> (Franstalige website)

<http://www.etopia.be/spip.php?article1977> (Franstalig artikel)

Over het nieuwe internationale reservesysteem :

[www.halifaxinitiative.org/sites/halifaxinitiative.org/files/\(Web\)15%20years%20is%20enough.pdf](http://www.halifaxinitiative.org/sites/halifaxinitiative.org/files/(Web)15%20years%20is%20enough.pdf)

http://www.un.org/ga/econcrisissummit/docs/FinalReport_CoE.pdf

ASSOCIATIEVE ECONOMIE EN COMPLEMENTAIRE MUNTEN DICHT BIJ HUIS

De economische sfeer, met haar drang naar efficiëntie en winstmaximalisatie, zonder het bittere refrein van de groei te vergeten, omknelt de burgers. Hoe kunnen we de commons op economisch vlak, zodanig gekoloniseerd door de eenzijdige neoliberale mentaliteit, weer terugwinnen?

Talrijke vragen steken de kop op. Hoe kunnen we organisatievormen ontwikkelen die eerder coöperatief dan concurrentieel zijn, die voor een groot deel aan creativiteit overgelaten worden in plaats van aan standaardisatie, die voornamelijk draaien rond biodiversiteit en dialoog in plaats van de onvermoeibare herhaling van een eenzijdige denkwijze? Hoe kunnen we ons organiseren in coöperaties, lokale uitwisselingssystemen (LUS) doen toenemen, nieuwe vormen van associaties ontwikkelen? En wat met de traditionele ondernemingen en hun interne werking? Kunnen en moeten we die laten veranderen? En geld? Moet de euro een gemeengoed worden? Hoe kunnen we weer vat krijgen op de creatie van geld? En welke rol is er weggelegd voor lokale munten?

DE BLAUWE BLOEM OF ASSOCIATIEVE ECONOMIE

Oude voorbeelden die zich vernieuwen worden er beter van als ze ontdekt of herontdekt worden. Dat is het geval voor “De Blauwe Bloem” in Gent, een kleine lokale, gespecialiseerde kruidenierszaak voor biovoeding die bestaat sinds 1976. Deze zaak streeft ernaar respectvol om te gaan met de klanten en het milieu door het principe van een associatieve economie toe te passen.

Oorspronkelijk bood De Blauwe Bloem haar klanten producten aan die niet gewoon voedingsmiddelen waren, maar ook levensmiddelen, uit bezorgdheid over de kwaliteit van onze voeding en onze aarde. De kruidenierszaak kiest volgens biologische criteria voedingswaren die beter zijn voor de gezondheid en respect tonen voor het milieu.

Een dergelijke handelswijze gaat niet goed samen met een organisatie van handel die een alsmaar sterkere druk legt op de prijzen, met als doel hogere rendementen te behalen. Dat is nochtans de realiteit van de vrijemarkteconomie die zich voedt met groei, die zelf alsmaar meer middelen nodig heeft. Meer en meer producten moeten plaats maken

voor producten van mindere kwaliteit wegens hun goede prijs lager dan de “normale” prijzen.

Boven de giftige gevolgen van het economische concurrentiemodel verkiest De Blauwe Bloem een bijdrage te leveren met advies, bemiddeling en engagement volgens het model van de associatieve economie. Eerst en vooral gaan klanten, handelaars en producenten met elkaar rond de tafel zitten om zich op elkaar af te stemmen. De consumenten drukken hun behoeften uit in termen van producten en hoeveelheden. Van hun kant nemen de producenten hun capaciteiten voor lokale productie in aanmerking. Daarna leggen ze de werkelijke en rechtvaardige prijs vast van de productie, waartoe de klanten van de associatie zich engageren. In dit associatief model speelt winst geen belangrijke rol, ook al behouden de klassieke reserves voor risico's en kosten hun reden van bestaan. Tenslotte worden verspilling van voedingsmiddelen en de vele kosten voor bemiddeling vermeden. De prijzen zijn niet te hoog en niet te laag, misbruik maken van elkaar behoort tot het verleden.

De Blauwe Bloem beschouwt zichzelf als een plek om te experimenteren, een deeg om te kneden naargelang de overeenkomsten tussen klanten, handelaars en producenten. De Blauwe Bloem wil verandering teweegbrengen, van een anonieme vrijemarkteconomie naar een associatieve economie, door en voor iedereen.

Meer weten: <http://de-blauwe-bloem.org/>

ECO-IRIS, PROJECT MET COMPLEMENTAIRE MUNTEN IN BRUSSEL

Deze munt heeft als doel ecologische aankopen en ecologisch gedrag bij huishoudens aan te moedigen en de lokale economie te stimuleren. De Eco-Iris werd opgenomen in het 4e afvalplan van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Aangemoedigd door de minister van milieu van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werd deze complementaire munt ontworpen in samenwerking met de bewoners van enkele pilootwijken in de hoofdstad (Schaarbeek, Watermaal-Bosvoorde en Vorst). Deze pilootversie van dit project, beheerd door Leefmilieu Brussel, startte officieel in april 2012

voor een periode van iets minder dan twee jaar. Als het project slaagt, kan het uitgebreid worden naar andere delen van de stad.

Het principe is eenvoudig: op basis van een vooraf vastgelegde lijst ontvangt een burger die een positieve houding aanneemt t.o.v. het milieu bij het lokale kantoor van Eco-Iris een aantal Eco-Iris dat hij kan gebruiken in lokale handelszaken. Duurzame producten en diensten verkiezen de voorkeur, maar de meerderheid van de handelszaken zijn erbij betrokken wegens het doel de lokale economie te dynamiseren en de gehele buurt naar een transitie te leiden. De lokale handelaars kunnen die ofwel hergebruiken binnen het netwerk, ofwel ze inwisselen voor euros, tegen betaling van 5 % van het uitgewisselde volume, om een stimulans te houden om in het systeem te blijven. De Eco-Iris zal eerst een giraal geld zijn in de vorm van biljetten, later zal het beschikbaar zijn in elektronische vorm via gsm. De uitwisselingen kunnen op termijn gebeuren via internet. Het geld leunt aan bij de euro: één Eco-Iris is 0,10 euro waard.

Het project toont dat de economie geen doel op zich is maar een middel of instrument om te streven naar meer duurzaamheid, zowel door ecologisch handelen te stimuleren als door commerciële uitwisselingen te herlokalisieren. Het gaat er niet alleen om het opstarten van een ecologische transitie in het dagelijkse leven aan te moedigen, maar ook om de sociale banden in de wijken opnieuw te versterken.

Financiën zijn te belangrijk om aan bankiers over te laten. Het is door acties binnen het systeem (zich op duurzame banken richten, de financiële regelgeving ondersteunen), maar ook door alternatieven op te bouwen (lokale munten, coöperatieve systemen, niet-handelsuitwisselingen) dat burgers het economische en financiële systeem echt opnieuw in eigen handen kunnen nemen en het meer rechtvaardig en duurzaam kunnen maken.

MEER WETEN:

Complementaire munten in Bergen:

<http://financethiquemons.agora.eu.org/spip.php?article77>

Informatieplatform voor complementaire munten: <http://muntuit.eu/thuis/>

Complementaire munten in Antwerpen : <http://a-kaart.antwerpen.be/>

Complementaire munten in Gent : <http://www.torekes.be/>

DELEN ZONDER TE BEZITTEN: GENETISCH ERFGOED ALS GEMEENGOED

TOM DEDEURWAERDERE, FNRS, PROFESSOR EN DIRECTEUR
VAN DE BIOGOV-EENHEID IN HET CENTRUM VOOR RECHTSFILOSOFIE, (UCL)

GENETISCHE HULPBRONNEN BEHEREN: DE LAATSTE GRENS VOOR DE COMMONS WERELDWIJD?

We ondervinden de laatste vijftien jaar een sterk vernieuwde interesse in de commons. Het succes van talrijke traditionele commons, geconcentreerd rond het gebruik van niet-hernieuwbare natuurlijke hulpbronnen die beheerd worden door de gemeenschap, is goed gedocumenteerd, net als wereldwijde commons op het vlak van informatica, waarbij het gaat om niet-exclusieve kennis die door een onbeperkt aantal onbekende gebruikers beheerd kan worden. De opkomst van globale commons m.b.t. genetische hulpbronnen is geïnspireerd op die twee vormen, gaande van lokale uitwisselingsnetwerken van planten in de landbouw en genetisch materiaal van dieren tot globale commons m.b.t. informatica waarbij databanken met genetische gegevens het mogelijk maken dat fysiek van elkaar gescheiden initiatieven in een gemeenschappelijk virtueel netwerk kunnen geplaatst worden. Het beheer van onze biologische erfenis dat gebaseerd is op het concept van de commons is altijd genegeerd geweest door politieke beleidsmakers, hoewel de commons op het vlak van genetische hulpbronnen de sokkel vormen van elk duurzaam alternatief, hetzij op het vlak van landbouw, hetzij voor de geneeskunde van de toekomst. De diversiteit aan genetische hulpbronnen is bijvoorbeeld onmisbaar om alternatieven te ontwikkelen voor pesticiden en andere chemische producten die in de

landbouw gebruikt worden, of om nieuwe zaden te ontwikkelen, zowel in het Noorden als in het Zuiden, om op de klimaatverandering te reageren.

In het verleden was het moeilijk om een beheer voorop te stellen dat gebaseerd was op de principes van de commons en om ons de productie van goederen op wereldschaal voor te stellen, wegens de kost van de uitwisseling en het gebrek aan wereldwijde institutionele kaders. Het eerste voorbeeld waar gewerkt werd volgens de principes van de commons op regionaal niveau was waarschijnlijk de organisatie van het modern wetenschappelijk onderzoek in het 17e eeuwse Europa, waarna een open access-beweging volgde van meer dan twee eeuwen voor de verspreiding van resultaten van wetenschappelijk onderzoek. De voorbije decennia hebben digitale netwerken de mogelijkheden aanzienlijk uitgebreid om verschillende types van commons op wereldniveau uit te bouwen en te onderhouden. Daardoor wordt wereldwijd een uitgebreide hoeveelheid menselijk, dierlijk en plantaardig genetisch materiaal verzameld uit de meest uiteenlopende regio's, habitats en bevolkingsgroepen en dit wordt uitgewisseld in samenwerkingsnetwerken voor onderzoek (zie onderstaande figuur).

Figuur 1. Voorbeelden van innovaties die voortkomen uit het delen van genetisch materiaal op niet-exclusieve basis door groepen en gemeenschappen : nieuwe biersoorten (m.b.v. gist als gemeengoed), aangepaste diersoorten in Brazilië (m.b.v. dierlijk genetisch materiaal uit India als gemeengoed) en oude tomatensoorten (m.b.v. informele uitwisselingsnetwerken)

De positieve impact van de ontwikkeling van genetische commons op wereld- en regionaal niveau is echter verzwakt door een samenspel van factoren die ons werk kunnen schaden. Allereerst zet de belangrijke commerciële waarde van bepaalde genetische hulpbronnen een rem op de ethiek van het delen die aan de basis ligt van de uitwisseling van hulpbronnen binnen de logica van de commons, in het bijzonder bij de ontwikkeling van farmaceutische producten. Verder zijn de gemeenschapszin en de normen tegen een besloten benadering in wetenschappelijke onderzoekseenheden aangetast doordat publicatietermijnen en beperkingen voor het delen van onderzoeksmateriaal en instrumenten werden ingesteld, gezien de groeiende concurrentie voor de financiering van onderzoek. Tot slot botste het niet-exclusieve eigendomsstelsel met de uitbreiding van de wereldwijde intellectuele eigendomsrechten en andere restrictieve wettelijke kaders.

Bij wijze van voorbeeld: sommige mensen maken aanspraak op eigendomsrechten op genetische hulpbronnen die gewoon uit de natuur voortkomen. Dat is het geval bij bedrijven die proberen om producten afgeleid van de oude Neem tree³⁰ in Indië te laten patenteren. Die patenten werden pas herroepen na jaren van discussies en geschillen. Een andere illustratie van de druk die wordt uitgeoefend op de commons is de selectie van oude groentesoorten in Frankrijk door informele netwerken van burgers via de vereniging Kokopelli³¹. Door de illegaliteit van het verhandelen van niet-gecertificeerde variëteiten op te werpen, bestrijden zaadfabrikanten de vereniging voor het gerecht.

In die dubbele context van enerzijds mogelijkheden en anderzijds groeiende bedreigingen, verdedigen wij dat de uiteenlopende zaken waar burgersnetwerken en -gemeenschappen internationaal en regionaal gebruik van maken, gecombineerd en versterkt moeten worden binnen legale kaders, georganiseerd en beheerd door die netwerken en gemeenschappen zelf, naar het model van open source software (voor het gebruik van genetische hulpbronnen als commons op het vlak van kennis) en dat van de

30 Meer informatie op http://www.stemderbomen.nl/pages/artikelen/art_neemboom.htm

31 Meer informatie over Kokopelli op <http://www.kokopelli-be.com/>

commons inzake natuurlijke hulpbronnen (voor het gebruik van biofysische hulpbronnen). Tegelijkertijd hebben we de overheid evenwel nodig om dat publieke gemeengoed te beschermen tegen onterechte opeising van eigendomsrechten en om de onderliggende sociale normen te versterken die afgezwakt zijn door het gebrek aan erkenning door de overheid.

Eenzijds zou de overheid fundamentele toegangsrechten moeten vastleggen voor commons die duidelijke sociale en milieuvoordelen bieden, eerder dan ze in te sluiten in exclusieve toegangstelsels die eigen zijn aan de markt (bv. het menselijk genoom is gepatenteerd, wat betekent dat het mogelijk is het eigendom van een levend organisme op te eisen). Anderzijds moeten sociale netwerken die nu al een gezond beheer van genetische commons bevorderen, erkend worden en kunnen genieten van overheidssteun.

COMMONS OP HET VLAK VAN GENETICA, EEN KANS VOOR COLLECTIEVE ACTIE

Traditioneel tellen we vier categorieën van commons: gemeenschappelijke hulpbronnen zoals de natuur en het milieu (common-pool resources), collectief geproduceerde goederen (common-pool goods) waaronder de genetische commons vallen, zuiver openbaar goed, zoals bijvoorbeeld kennis, en private goederen. Die laatste worden beheerd door de markt, het openbaar goed door de staat. Het beheer van gemeenschappelijke hulpbronnen en collectief geproduceerde goederen moet nog bepaald worden. Die zaken bevatten een publieke component, zonder dat ze echter zuiver publiek goed zijn.

In de jaren 1970 werden de common-pool goods en common-pool resources beschouwd als “quasi” privaat goed, beheerd door de markt. Het resultaat was desastreus (bv. het Kyoto-protocol en de privatisering van de lucht). Gezien hun grensoverschrijdend karakter was de staat ook niet noodzakelijk het beste beheersniveau voor die zaken. Er waren dus nieuwe beheersmechanismen nodig. Ze moesten met collectieve actie, zonder tussenkomst van de staat, zoals in een coöperatieve, gemeenschappelijke of gemeentelijke hulpbronnen en netwerken van burgers weer doen opleven. De uitdaging was en is gemeengoed op een duurzame manier te beheren ten voordele van

de gemeenschap die nood heeft aan het voortbestaan ervan, met een langetermijnvisie en de toekomstige generaties voor ogen.

Bepaalde vormen van niet-staatsbeheer bevorderen betekent echter niet dat de staat afwezig moet zijn; integendeel, zij moet steun leveren aan organisaties op menselijk en financieel vlak. In Frankrijk moest la Maison des semences³² bijvoorbeeld meer gesteund worden door de overheid om in staat te zijn traditionele zaden te verdedigen, echte common-pool goods. Momenteel gebeurt echter het tegengestelde, de reglementering schaadt dit type organisaties.

De publieke component en de innovatie in beheersmodellen vormen de sokkel van het beheer van deze commons. Een nieuwe wettelijke basis en nieuwe (bijvoorbeeld sociale) normen stimuleren innovaties en collectieve organisaties die niet verbonden zijn aan de staat, net als uitwisselingsnetwerken voor zaden, netwerken van producenten en consumenten, enz.

DISCUSSIE

- Moeten we de commons, om ze in stand te houden, niet zo efficiënt mogelijk gebruiken, meer volgens vrije marktprincipes?

Die ideologie kende haar hoogtepunt in de jaren 1990. Sinds het begin van de jaren 2000 verschenen de zwakke plekken van dat dominante denkkader en nieuwe organisatievormen doken op, op initiatief van de bevolking ("bottom-up", "grassroots initiatives"). Die initiatieven zijn nog in een fase van institutionalisering en zijn nog kwetsbaar, maar het doel is om ze legaal te versterken.

- Vormt de economische classificatie van goederen in functie van rivaliserende en exclusieve kenmerken geen probleem? Moeten we onze opvatting over goederen niet herzien, opnieuw vormen?

In theoretische termen bevinden de commons zich op een kruispunt van talrijke disciplines (filosofie, sociologie, politieke wetenschappen, recht, economie). In termen van innovatie zijn het niet zozeer technologische innovaties (die zijn al voldoende ontwikkeld) die we nodig hebben, maar vooral sociale innovaties. We moeten de human resources

³² Meer weten over "Réseau Semences Paysannes" <http://www.semencespaysannes.org/bdf/bip/fiche-bip-139.html> (Franstalig)

herdefiniëren, die nu enkel erg restrictief zijn, op basis van de factoren “werk”, “werkgelegenheid”, “verdeling en valorisatie van werk”.

- Kunnen we de vooruitgang van patenten op leven verhinderen door onderwijs en sociale innovatie?

Het huidige juridische kader inzake patenten op leven is nogal beangstigend. Als we een nieuw systeem willen opbouwen, een nieuwe manier van beheren, zijn onderwijs en innovatie essentieel. We hebben een nieuwe generatie wetenschappers nodig in de universiteiten, net als nieuwe sociale en wettelijke normen. De verhandeling van oude of traditionele zaden is bijvoorbeeld verboden, omdat ze niet voorkomen in de catalogus van verhandelbare zaden. Om dat verbod te omzeilen tonen boerenorganisaties een ware creativiteit, of sociale innovatie, door zaden aan te bieden in plaats van ze te verkopen. Zo hebben zij een sterk sociaal netwerk gecreëerd van consumenten en boeren.

- Welke aanpak moeten we aanmoedigen? De theoretische of de praktische?

Actie is natuurlijk het zichtbare deel van de ijsberg. Aan de wortels van actie vinden we een redenering of een overtuiging. Stroomopwaarts wordt er beroep gedaan op een conceptueel kader, om anderen aan te moedigen om in een bepaalde richting te handelen. Stroomafwaarts laat de terugslag van acties of ervaringen toe het conceptueel kader bij te sturen. Ten slotte winnen reflectie en actie, theorie en praktijk er allemaal bij om hand in hand samen te werken, om elkaar te voeden.

Onderzoek en de academische wereld bewegen trouwens veel sneller dan we ons kunnen voorstellen. De dominante neoliberale (“mainstream”) economie raakt achterop op het vlak van onderzoek. Het landschap van benaderingen wordt groter (dat zien we bijvoorbeeld bij de opkomst van de gedragseconomie).

Laten we in deze context niet vergeten de cirkel van de te betrekken partijen verder dan intellectuelen en managers uit te breiden. Het beheer van de commons vereist een inclusieve beweging van de sociocratie. De genderdimensie is ook van kapitaal belang om de uitdrukking van verschillen en diversiteit mogelijk te maken.

- Hoe moeten we genetische commons beheren (bv. in het geval van zaden) ?

Aan de basis van voeding liggen zaden. Genetische commons hebben dus betrekking op de hele wereld. We moeten regels en normen vinden

om die realiteit te weerspiegelen en een maximum aan “gebruikers” van zaden betrekken in het uitwerken ervan. In het specifieke geval van zaden zijn er twee tegengestelde visies: de scheppende visie enerzijds - de creatie van gekruiste variëteiten, en de conservatieve visie anderzijds - het bewaren van de natuur, zonder tussenkomst. Die tegengestelde benadering is overduidelijk in het geval van ggo's en landbouwzaden. De fundamentele kwestie is die van het ondenkbare samengaan van traditionele en ggo-zaden. Toch moet voor het beheer ervan gestreefd worden naar enig samengaan van benaderingen, tussen creatie en bewaring, en tussen verschillende vormen van collectief beheer.

Het netwerk «Semences paysannes» heeft bijvoorbeeld bepaalde types van uitwisseling ontwikkeld, omkaderd door geordende regels om de onderliggende waarden vast te leggen (bv.: de zaden mogen uitgewisseld maar niet verhandeld worden, de grond van de producent wordt op agro-ecologische wijze behandeld, er is een nabijheidsverband tussen producent en consument, enz.)

Er bestaan concrete en veelbelovende initiatieven. De beweging i.v.m. zaden, het beheer van bossen en de open source-beweging hebben gemeenschappelijke punten die veralgemeend kunnen worden in een theoretisch corpus. De uitdaging is om gezamenlijke productie te ondersteunen, vanop het land tot op politiek niveau. De stappen die samen gezet worden moeten toelaten een nieuw paradigma uit te werken voor het beheer van genetische commons.

CONCLUSIE :

KUNNEN DE COMMONS WELVAART EEN NIEUWE INVULLING GEVEN?

TOM DEDEURWAERDERE, PROFESSOR UCL, FNRS
ISABELLE CASSIERS, PROFESSOR ECONOMIE UCL, FNRS

De literatuur over geherdefinieerde welvaart (SDC 2003 ; Jackson 2009 ; Cassiers et alii 2011) en die over de commons (Ostrom 1990 ; Ostrom 2010 ; Brousseau, Dedeurwaerdere, Jouvét & Willinger, eds. - te verschijnen) werden tot op vandaag weinig met elkaar geconfronteerd. Nochtans situeren beiden zich in een perspectief op transitie naar een socio-economische organisatie die een antwoord kan bieden op de ecologische en sociale uitdagingen. Ons lijkt het dat die twee stromingen in staat zijn om elkaar wederzijds te bevruchten: de commons zouden een uiterst geschikte manier zijn om een nieuwe definitie van welvaart over te brengen, ze zouden een welvaart kunnen verspreiden zonder nood aan materiële groei.

De commons kunnen gedefinieerd worden als goederen (in de ruime zin: materiële of immateriële goederen en diensten) die een collectieve actie in gang zetten met het gemeenschappelijke belang voor ogen, vaak verbonden met duurzaamheid (in de ruime zin: respect voor ecologische grenzen en sociale gerechtigheid). Ze bevatten vooral het idee dat met goederen ook gemeenschappen opgebouwd worden.

De wijze van productie en/of beheer (door collectieve actie) onderscheidt hen van private goederen (geproduceerd door individuen voor zichzelf

of voor de markt) en openbare goederen (geproduceerd en/of beheerd door de overheid).

Meer fundamenteel nog nodigt het concept van “gemeengoed” ons uit om een economische definitie van wat goederen zijn (voorwerp van productie en consumptie) te overstijgen, om onze filosofische betekenis van “goederen” en van het “gemeenschapsleven” in vraag te stellen.

De geschiedenis van onze westerse maatschappij toont dat het accent decennialang over het algemeen gelegd werd op de tegenstelling tussen private goederen - geregeld door de markt en gedomineerd door een logica van individueel voordeel - en publieke goederen - beheerd door de staat, in naam van het algemeen belang. De voorbije dertig jaar, diep gemarkeerd door de instorting van een alternatief model voor het kapitalisme (USSR en China), begunstigten de verheerlijking van de vrije markt en de inperking van de staatstussenkomst. Maar terwijl de logica van privatisering en individueel voordeel zich verspreidde over de meeste dimensies van het individuele en collectieve leven, verschenen meer en meer en alsmat dringendere vragen, waarop een dergelijke logica niet leek te kunnen antwoorden: ecologische grenzen, ongelijkheid en armoede, verwoesting van het sociale weefsel, finaliteit - zelfs van ons werk.

De veelvormige crisis die we nu doormaken versterkt de overtuiging dat er binnen de opvatting van welvaart die in het Westen al decennialang de overhand heeft geen antwoord komt op die vragen.

Het is in die context dat talrijke collectieve praktijken zijn ontstaan, soms door erg oude praktijken die een tijdlang verwaarloosd werden weer op te vatten, en ook zoveel verzetsinitiatieven tegen de finaliteit die de kapitalistische logica met zich meebrengt. Die praktijken kunnen niet ingedeeld worden in de categorie van handelsactiviteiten, noch in die van traditionele publieke actie (reglementering, stimulerend beleid), wat hen niet verhindert om met de ene of de andere te interfereren. Ze verdienen bijzondere aandacht want ze zijn ware dragers van een vorm van sociale innovatie die geschikt is om een antwoord te bieden op de uitdagingen van de 21e eeuw (ecologie, sociale gerechtigheid, finaliteit).

Het is vruchtbaar om de bestaande ervaringen met commons te herinterpreteren en het potentieel ervan te onderstrepen met het perspectief op een transitie naar een geherdefinieerde welvaart. Verschillende types van commons - stedelijk, economisch, genetisch, op vlak van milieu of kennis - dragen nu al bij aan een nieuwe invulling van welvaart, omdat ze de fundamentele principes ervan toepassen: de klemtoon op duurzaamheid van projecten, nadruk op sociale banden en levenskwaliteit, participatieve ervaringen en kennismaking met collectieve actie, het pragmatisch ter discussie stellen van opkomende waarden, de tegenstelling staat-markt overstijgen door vormen van gemengde politieke actie op te zetten die tegelijkertijd de overheid, gemeenschappen en netwerken van burgers betrekken.

In de praktijk zal een nieuwe invulling van welvaart een constante beweging vergen om met collectieve actie te experimenteren en ze te evalueren. Die beweging zal waarschijnlijk voortkomen uit een combinatie van praktijken uit de drie polen: commons, markt en staat. De tussenkomst van de staat zou beslissend kunnen zijn voor de commons of het mogelijk wordt al hun potentieel om bij te dragen aan de menselijke ontwikkeling binnen de grenzen van de planeet te bereiken.

BRONNEN

Brousseau, E., T. Dedeurwaerdere, P.-A. Juvet, and M. Willinger, eds. (te verschijnen) *Global Environmental Commons: Analytical and Political Challenges in Building Governance Mechanisms*. Oxford: Oxford University Press

Cassiers I. et alii (2011) *Redéfinir la prospérité. Jalons pour un débat public*. La Tour d'Aigues, Ed. de l'Aube.

Jackson Tim (2009) *Prosperity without growth. Economics for a Finite Planet*. Earthscan Publications Ltd.

Ostrom Elinor (1990) *Governing the Commons. The evolution of Institutions for Collective Action*, Cambridge, CUP.

Ostrom Elinor (2010) *Beyond Markets and States: Polycentric Governance of Complex Economic System*, *American Economic Review*, 100, 1-33.

Sustainable Development Commission (2003) *Redefining prosperity. Resource productivity, economic growth and sustainable development*. SDC Report.

programma 9 maart

09U15 Ontvangst en verwelkoming. **LEONORE GEWESSLER**, GEF, **DIRK HOLEMANS**, Oikos

09U30 Opening
WAAR STAAT HET CONCEPT COMMONS VOOR? **TINE DE MOOR**, prof. Universiteit Utrecht (NL)

DE COMMONS, DNA VAN EEN VERNIEUWING VAN DE POLITIEKE CULTUUR **DAVID BOLLIER**, blogger en activist (USA)

10U50 Pauze

11U10 De domeinen van de commons

- A. **VRIJE WETENSCHAP: COMMONS OP HET VLAK VAN KENNIS** **VALÉRIE PÉUGEOT** (F), voorzister Vecam (onderzoek en actie i.v.m. digitalisering voor burgers)
- B. **DE NATUUR VOOR EN DOOR IEDEREEN: COMMONS EN DE ECOLOGISCHE INFRASTRUCTUUR** **PABLO SERVIGNÉ** (B), asbl Barricade, Luik
- C. **EEN ANDER SYSTEEM OPBOUWEN: COLLECTIEF GEPRODUCEERDE GEMEENSCHAPSGOEDEREN** **MAARTEN ROELS** (B), Afdeling Mobiliteit en Ruimtelijke Planing UGent
- D. **FINANCIËN EN ECONOMIE OPNIEUW TOE-EIGENEN: COMMONS OP HET VLAK VAN ECONOMIE** **ARNAUD ZACHARIE** (B), secretaris-generaal van de CNC-D-11.11.11
- E. **DELEN ZONDER TE BEZITTEN: GENETISCH ERFGOED ALS GEMEENGEOOD** **TOM DEDEURWAERDERE** (B), professor en directeur van de BIOGOV-eenheid binnen het centrum voor Rechtsfilosofie (UCL)

12U30 Light footprint lunch

14U Workshops met actoren uit het werkveld (taal: EN)

1. **VRIJE WETENSCHAP: COMMONS OP HET VLAK VAN KENNIS**. Kennis brengt niets op als ze niet door iedereen gedeeld wordt. Maar waarom en voor wie wordt ze dan afgeschermd?
- A. **VRIJE TOEGANG TOT DIGITALE NETWERKEN EN OPEN SOURCE SOFTWARE**. De digitale revolutie heeft dan wel alle mogelijke kennis beschikbaar gemaakt, tegelijkertijd is ook de ongelijkheid toegenomen als het aankomt op de werkelijke toegang tot die kennis. Hoe werken we die ongelijkheden weg en verhinderen we dat enkele dominante actoren de deuren tot kennis gesloten houden en kennis naar hun hand zetten?
- B. **CREATIVE COMMONS, WIKIPEDIA, ENZ. VOOR HET DELEN VAN CREATIES, CULTUUR, INTELLECTUELE PRODUCTIE EN ONDERZOEK**. Op het vlak van kennis zorgt de groeiende toe-eigening van creaties, innovatie en van het leven zelf er uiteindelijk voor dat innovatie en creativiteit niet worden tegengewerkt. Nog erger is dat ze zich eerder ter beschikking stelt van de markt in plaats van de basisbehoeften voor de meerderheid van de wereldbevolking te verzekeren.
2. **DE NATUUR VOOR EN DOOR IEDEREEN: COMMONS EN DE ECOLOGISCHE INFRASTRUCTUUR**. Wie kan zich het beste bezighouden met datgene wat aan iedereen toebehoort? Moeten we het gebruik ervan en de verantwoordelijkheid erover niet collectiviseren?
- A. **DEMOCRATISCH BEHEER VAN WATER, PUBLIEKE ERFDIENSTBAARHEDEN OP PRIVÉBEZIT (BEKEN, PADEN), EEN ECOLOGISCH NETWERK UITBOUWEN OP HET LANDELIJK EN STEDELIJK GRONDGEBIED**. Waterlopen houden geen rekening met grenzen van staten of eigendom. Zij bestonden al eerder en ze zullen ze ook overleven. Maar hoe vinden we een manier om deze grensoverschrijdende goederen te beheren en tegelijk de kwaliteit, de duurzaamheid en de beschikbaarheid voor iedereen te garanderen?
- B. **BEHEER VAN NATUURLIJKE HULPBRONNEN, VAN DE BODEMKWALITEIT EN DIE VAN HET GRONDWATER, VAN DE LUCHT, VAN HET KLIMAAT EN VAN VISSERIJZONES**. Van wie zijn de vissen wanneer ze nog in de zee zwemmen? En als de lucht die we inademen van iedereen is, is ze dan eigenlijk van niemand? Bestaat er een manier om gelijke toegang tot en duurzaamheid van hulpbronnen te verzekeren die niet terug te voeren is tot de markt of staat?
3. **EEN ANDER SYSTEEM OPBOUWEN: COLLECTIEF GEPRODUCEERDE GEMEENSCHAPSGOEDEREN**. Elke dag worden er, tussen de ieder-voor-zich, de alles-voor-iedereen en de niets-van-niemand-mentaliteit gemeenschappelijke manieren gevonden om te wonen, zich te verplaatsen en ... te produceren in het belang van sociaal welzijn en het milieu.
- A. **ANDERS WONEN : COMMUNITY LAND TRUST EN COLLECTIEVE WOONVORMEN; GEZAMENLIJKE VERPLAATINGSMOGELIJKHEDEN: AUTODELEN EN FIETSDOLEN, GEMEENSCHAPPELIJKE FIETSHERSTELPLAATSEN, ENZ.** Mijn auto is mijn

vrijheid. Echt? Dit cliché wordt dagelijks tegengesproken en heeft geleid tot stilstand en files. Hoe kunnen we onze vrijheid bewaren zonder een eigen wagen te bezitten? Hoe kunnen we een woning hebben, zonder de grond waarop ze staat te bezitten? Hoe kunnen we ervoor zorgen dat mensen zich kunnen vestigen en verplaatsen, hoe kunnen we woningen en mobiliteit beschikbaar maken en tegelijk het keurslijf van bezit loslaten?

- B. **STEDELIJKE OF PLATTELANDS-LANDBOUW, COLLECTIEVE MOESTUINEN, AANKOOP VAN GEMEENSCHAPPELIJKE LANDBOUWGROND; SAMEN BOSSEN EN OPENBARE RUIMTE BEHEREN**. Wie beheert het best de natuurparken? Ambtenaren? Effectenmakelaars? Of lokale gemeenschappen? Is er een samenwerking mogelijk tussen de verschillende belangen om het gemeengoed te bewaren? Worden ze op kleine schaal opnieuw uitgevonden door nieuwe stedelijke tuiniers? Hoe krijgen we mensen samen om gronden aan te kopen die een rol kunnen spelen in de ecologische transitie?
4. **FINANCIËN EN ECONOMIE OPNIEUW TOE-EIGENEN: COMMONS OP HET VLAK VAN ECONOMIE**. Financiën en economische productie zijn te belangrijk om ze toe te vertrouwen aan motieven als winstbejag en de graaicultuur. Dat zien we elke dag.
- A. **ALTERNATIEVE GELDSYSTEMEN EN UITWISSELINGEN BUITEN DE MARKT OM**. Net zoals één euro één euro waard is, is één uur van mijn tijd één uur van de jouwe waard. Uitwisseling van goederen en diensten kunnen we op andere principes baseren: waarom moeten we ons tevreden stellen met de officiële munteenheid? Waarom moeten we hoe dan ook tevreden zijn met geld? En bovendien: waarom zelfs genoeg nemen met het uitwisselen van goederen en diensten?
- B. **DE OPLEVING VAN COÖPERATIEVEN EN ETHISCHE FINANCIËN**. Zelfs met 'echt geld' dat in alle ernst wordt uitgegeven kunnen levensvatbare economische projecten zich ontwikkelen die nochtans niet noodzakelijk winstgevend zijn. Of hoe we economische activiteit ten dienste kunnen stellen van de samenleving, van het milieu en van projecten, zonder onderweg te veel geld te verliezen. En door burgers en werknemers te betrekken bij economische beslissingen.
5. **GENETISCH ERFGOED : DELEN ZONDER TE BEZITTEN**. Iedereen weet dat geen enkel levend wezen kan tippen aan de mens. Die is overigens zo ingesteld dat hij beslist heeft dat hij het kan stellen zonder een groot deel van alle soorten op de planeet en een prijskaartje kan plakken op de andere en hem te bestempelen als eigendom.
- A. **DE ONSPRONKELIJKE BIODIVERSITEIT HERINVOEREN IN DE LANDBOUW DOOR ZADEN AF TE WISSELEN, KENNIS DELEN EN DE VINDINGRIJKHEID VAN DE NATUUR TIEN DIENST STELLEN VAN DE DUURZAAMHEID VAN ONZE PROJECTEN D.M.V. BIOMICRACY**. Wat we leren van de evolutie op het vlak van veerkracht, is dat gediversifieerde systemen beter bestand zijn tegen schokken dan homogene systemen. Maar waarom worden dan overal dezelfde courgettes verkocht? Waarom kweekt met overal dezelfde appels? Waarschijnlijk omdat men geen schokken verwacht.
- B. **DE STRIJD TEGEN DE PRIVATISERING VAN LEVENDE WEZENS (GGO's, PATENTERING)**. We houden de vooruitgang gezegd niet tegen. Zeker niet wanneer ze al haar nut bewezen heeft in het belang van enkele agrochemische multinationals die de sequentie van het genoom bepalen ten bate van hun aandeelhouders en de mensheid – in die volgorde van belangrijkheid. Welke beweging is er mogelijk tegenover de patentering van levende wezens, tegenover de privatisering van het gemeenschappelijke door manipulatie in laboratoria? En als we iets doen, hoe doeltreffend is het?

16U30 Conclusie: **KUNNEN DE COMMONS WELVAART EEN NIEUWE INVULLING GEVEN?** Wat creëert tegenwoordig de nood aan collectieve actie? Welke rol speelt de staat? Vormen de commons een geloofwaardig antwoord op de globalisering? Dragen ze bij tot nieuwe gemeenschapsvormen en meer veerkracht van gemeenschappen? Aan welke sociale behoeften komen zij het best tegemoet? Welke tijd hebben we nodig om te investeren in al die vormen van collectieve productie?

TOM DEDEURWAERDERE (UCL) en **ISABELLE CASSIERS**, prof. economie (FNRS - UCL)

Panelleden : **PHILIPPE HENRY** (B), Waals Minister van... (o.v.)

17U30 Einde

DE COMMONS: HOE BEHEREN WAT VAN IEDEREEN IS?

De commons bieden een woordenschat om onze verbeelding weer te prikkelen, ze banen de weg om de ecologische en sociale transitie te doen slagen. Het zijn geen private goederen, die op de markt worden uitgewisseld en enkel beantwoorden aan een logica van persoonlijk voordeel, noch publieke goederen, geproduceerd door de staat; de commons komen voort uit een andere benadering. Ze bestaan door de wilskracht van gemeenschappen die zich organiseren om collectief een hulpbron te beheren, om zo de duurzaamheid en de bereikbaarheid ervan voor iedereen te verzekeren, soms in interactie met de markt, soms met de staat, soms met beide. We denken hierbij aan water, bos, lucht, openbaar vervoer, talen, wetenschap, genetisch materiaal, internet, geld, enz.

Er is een belangrijke rol weggelegd voor de politici: de mensen die waken over dit gemeengoed - en die alsmaar talrijker worden - erkennen en ondersteunen. Want de rijkdommen die zij ontwikkelen, staan voor duurzaamheid, sociale verbondenheid, levenskwaliteit, collectieve actie...

Dit werk verzamelt de teksten voortkomend uit een congres dat de drie ecologische organisaties Oikos, GEF en Etopia op 9 maart 2012 in Brussel organiseerden.

AUTEURS :

DAVID BOLLIER,
ISABELLE CASSIERS,
TOM DEDEURWAERDERE,
TINE DE MOOR,
MOHSSIN EL GHABRI,
GHISLAIN ERREMBAUT,
LOUISE KNOPS,
BENOÎT LECHAT,
AURÉLIE MARECHAL,
VALÉRIE PEUGEOT,
MAARTEN ROELS,
PABLO SERVIGNE,
ARNAUD ZACHARIE.

ETOPIA

CENTRE D'ANIMATION ET DE RECHERCHE
EN ÉCOLOGIE POLITIQUE

Espace Kegeljan, 52, av. de Marlagne, 5000 Namur
tel : +32 81 22 58 48 - fax : +32 81 23 18
www.etopia.be, info@etopia.be

GEF

GREEN EUROPEAN FOUNDATION ASBL

1 Rue du Fort Elisabeth, 1463 Luxembourg
tel +32 2 234 65 70
www.gef.eu, info@gef.eu

OIKOS

DENKTANK VOOR SOCIAAL-
ECOLOGISCHE VERANDERING

78-82, Sergeant De Bruynestraat, 1070 Anderlecht
tel +32 476 79 99 70
www.oikos.be, info@oikos.be

Deze publicatie is tot stand gekomen met de financiële steun van het Europees Parlement.

Het Europees Parlement is niet verantwoordelijk voor de inhoud.

2012/10

etopia

Dépôt légal D/2012/11.983/11
ISBN 978-2-930558-10-3

9 782930 558103